

Канцеларија за демократски институции и човекови права

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ И ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ 24 АПРИЛ И 8 МАЈ 2024 ГОДИНА

Мисија на ОДИХР за набљудување на избори
Конечен извештај

Варшава
23 септември 2024

СОДРЖИНА

I.	ИЗВРШНО РЕЗИМЕ.....	1
II.	ВОВЕД И БЛАГОДАРНОСТ	5
III.	ПОЗАДИНА И ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ	6
IV.	ИЗБОРЕН СИСТЕМ И ПРАВНА РАМКА	7
A.	ПРАВНА РАМКА.....	7
B.	ИЗБОРЕН СИСТЕМ.....	9
V.	ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА	10
VI.	ПРАВА НА ГЛАСАЧИТЕ И РЕГИСТРАЦИЈА	13
VII.	ПРАВА НА КАНДИДАТИТЕ И РЕГИСТРАЦИЈА	15
VIII.	ИЗБОРНА КАМПАЊА	17
A.	ПРОПИСИ ЗА КАМПАЊАТА	17
B.	АКТИВНОСТИ ВО ТЕКОТ НА КАМПАЊАТА.....	18
C.	КАМПАЊА НА СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИ	20
IX.	ФИНАНСИРАЊЕ НА КАМПАЊАТА.....	21
A.	ПРИХОДИ И РАСХОДИ	21
B.	ПОДНЕСУВАЊЕ ИЗВЕШТАИ И НАДЗОР	23
X.	МЕДИУМИ	25
A.	МЕДИУМСКО ОКРУЖУВАЊЕ.....	25
B.	ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА.....	25
C.	МЕДИУМСКО ПОКРИВАЊЕ НА КАМПАЊАТА.....	27
XI.	РЕШАВАЊЕ ИЗБОРНИ СПОРОВИ	28
XII.	НАБЉУДУВАЊЕ НА ИЗБОРИТЕ	30
XIII.	ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ ИЗБОРИ – ДЕН НА ИЗБОРИ.....	31
A.	ОТВОРАЊЕ НА ИЗБИРАЧКИТЕ МЕСТА И ГЛАСАЊЕ	31
B.	ПРЕБРОЈУВАЊЕ И СУМИРАЊЕ	32
C.	ОБЈАВА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ПРВИОТ КРУГ ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ ИЗБОРИ	33
XIV.	ПАРЛАМЕНТАРНИ И ВТОР КРУГ ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ ИЗБОРИ.....	33
A.	ОТВОРАЊЕ НА ИЗБИРАЧКИТЕ МЕСТА И ГЛАСАЊЕ	33
B.	ПРЕБРОЈУВАЊЕ И СУМИРАЊЕ	34
XV.	ПОСТИЗБОРНИ СЛУЧУВАЊА	35
XVI.	ПРЕПОРАКИ.....	36
A.	ПРИОРИТЕТНИ ПРЕПОРАКИ	36
B.	ДРУГИ ПРЕПОРАКИ.....	37
	АНЕКС I: КОНЕЧНИ ИЗБОРНИ РЕЗУЛТАТИ.....	41
	АНЕКС II: СПИСОК НА НАБЉУДУВАЧИ ВО МЕЃУНАРОДНАТА МИСИЈА ЗА НАБЉУДУВАЊЕ НА ИЗБОРИ	43
	ЗА ОДИХР.....	53

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ И ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ
24 Април и 8 Мај 2024 година

Конечен извештај на Мисијата на ОДИХР за набљудување на избори¹

I. ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

На покана од органите на власта на Северна Македонија и во согласност со својот мандат, Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права (ОДИХР) распореди Мисија за набљудување на избори (МНИ) за претседателските избори на 24 април, како и за парламентарните избори на 8 мај и истовремениот втор круг од претседателските избори. МНИ на ОДИХР ја оценуваше усогласеноста на изборниот процес со заложбите на ОБСЕ и другите меѓународни заложби и стандарди за демократски избори, како и со националното законодавство. За денот на изборите на 24 април, МНИ на ОДИХР беше придружувана од делегација од Парламентарното собрание на Советот на Европа (ПССЕ), додека за денот на изборите на 8 мај, на МНИ на ОДИХР ѝ се придружија делегации од Парламентарното собрание на ОБСЕ, ПССЕ и Европскиот парламент (ЕП) за формирање на Меѓународна мисија за набљудување на изборите (ММНИ).

Во Изјавата за прелиминарните наоди и заклучоци објавена на 25 април, ММНИ заклучи дека „првиот круг од претседателските избори беше конкурентен и гласачите имаа можност да направат информиран избор. Законската рамка создава основа за демократски избори, но недоволно регулира некои важни елементи на претседателските избори, а неодамнешните измени беа направени преку процес на кој му недостасуваше транспарентност и консултации со јавноста [...] Поврзаноста на распределбата на средствата за кампањата и медиумските можности со партиската припадност несразмерно ги фаворизираше кандидатите поврзани со големите политички партии. И покрај ограничените човечки и технички ресурси, изборната администрација генерално уживаше доверба од јавноста во однос на нејзиниот технички капацитет и ефикасно управуваше со процесот во целина. Денот на изборите беше оценет позитивно, при што во голема мера се почитуваа процедурите за гласање, додека во некои случаи, при пребројувањето, избирачките одбори не ги завршија целосно пропишаните процедури“.

Во Изјавата за прелиминарните наоди и заклучоци објавена на 9 мај, ММНИ заклучи дека „парламентарните и претседателските избори беа конкурентни и основните слободи беа почитувани, иако процесот останува недоволно регулиран. [...] Опсежното и плуралистичко покривање на кампањата во медиумите им даде можност на гласачите да направат информиран избор, но негативната реторика и националистичките слогани го нарушија инаку стабилниот предизборен период. Со забележителен исклучок на една жена претседателски кандидат во вториот круг, кампањите генерално вклучуваа малку жени политичарки. [...] Властите, вклучувајќи ја и Државната изборна комисија и Уставниот суд, не секогаш адекватно ги решаваа приговорите поврзани со изборите навремено и транспарентно, ограничувајќи ја ефективноста на правните лекови. [...] Во набљудуваните избирачки места, процесот на гласање беше уреден, транспарентен и позитивно оценет; но, во неколку случаи, избирачките одбори не се придружуваа целосно до пропишаните процедури за време на пребројувањето на гласовите“.

Гласачите директно го избираат претседателот за петгодишен мандат од една национална изборна единица. Спротивно на долгогодишните препораки на ОДИХР и Венецијанската

¹ Англиската верзија на овој извештај е единствениот официјален документ. Неофицијални преводи се достапни на македонски и албански јазик.

комисија на Советот на Европа, вториот круг од претседателските избори е валиден само доколку има одзив од најмалку 40 отсто од гласачите. Доколку не се постигне овој праг, целиот изборен процес се повторува, со што се создава ризик за повеќе циклуси на повторени избори. Сите 120 пратеници во парламентот се избираат со четиригодишен мандат според пропорционален систем на застапеност во шест изборни единици во земјата. Границите на изборните единици не беа прилагодени за да се решат постојните несовпаѓања во гласачката моќ, во спротивност со законските одредби.

Правната рамка ја поставува основата за одржување демократски избори. Сепак, одредени одредби не ги исполнуваат меѓународните стандарди и добрата практика, додека некои други се непрецизни или нецелосни. Клучните аспекти на претседателските избори, како што се правилата на кампањата, пристапот до медиумите и распределбата на државното финансирање, не се доволно регулирани. Ваквите празнини резултираа во примена на правилата наменети за политичките партии на кандидатите на претседателските избори, со што им се дава предност на кандидатите поврзани со големите парламентарни партии. Изборниот законик беше изменет непосредно пред изборите преку скратен процес без консултации со јавноста, спротивно на меѓународните стандарди и заложбите на ОБСЕ и покрај претходните критики на ОДИХР за претходните слични практики. Клучните препораки од меѓуагенциската работна група задолжена за унапредување на изборните реформи, како и од ОДИХР и Венецијанската комисија, остануваат неадресирани, вклучувајќи ги и оние за сеопфатна ревизија на изборната правна рамка, обезбедување еднаков пристап до медиумите и подобрување на интегритетот на финансирањето на кампањата.

Изборната администрација ефикасно раководеше со организациските аспекти на изборните подготовки и ги испочитува сите законски рокови. Во предизборниот период, Државната изборна комисија (ДИК) одржуваше редовни седници кои беа отворени за јавноста и се емитуваа онлајн. Сепак, ДИК недоследно ја информираше јавноста за одржувањето на седниците, понекогаш најавувајќи ги со задоцнување, што ја намали транспарентноста. Многу изборни комисији од пониско ниво имаа потешкотии да започнат со работа, поради значителните промени во членството, доцнењето на новите назначувања и прекини во финансирањето. Иако обуката за изборните тела на пониско ниво генерално беше сеопфатна, досегот и опсегот на кампањата на ДИК за едукација на гласачите беше ограничен. Беа преземени значајни чекори за подобрување на пристапноста на изборниот процес за лицата со попреченост, но сите важни информации за гласачите не беа достапни во пристапни формати, а физичкиот пристап до избирачките места и понатаму беше несоодветен.

Конечниот регистар на гласачи вклучуваше околу 1,8 милиони гласачи. Соговорниците на МНИ на ОДИХР не изразија загриженост за инклузивноста на регистарот на гласачи. Но спротивно на меѓународните стандарди, лицата лишени од деловна способност немаат право на глас, а неодамнешните законски измени за задржување на регистрацијата на физички лица без важечки документи за лична идентификација не беа целосно спроведени поради нејасни упатства. Покрај тоа, законот не дозволува ажурирање на регистарот на гласачи по истекот на 50 дена од распишувањето на изборите. Ова, во комбинација со недостатоците во адресниот систем и граѓанската регистрација, како и фактот дека многу граѓани кои живеат во странство го задржуваат статусот на престој во земјата, потенцијално негативно влијаеше на квалитетот на податоците. Претходните препораки на ОДИХР за доследно ажурирање и ревизија на регистарот на гласачи не беа имплементирани.

Иако Уставот и законската регулатива предвидуваат родова еднаквост, жените остануваат недоволно застапени на различни избрани и именувани позиции. Жените сочинуваа 43 отсто од парламентарните кандидати, а двајца претседателски кандидати, вклучувајќи го и евентуалниот победник на изборите, беа жени. Сепак, малку жени фигурираа како говорници на кампањските

настани набљудувани од МНИ на ОДИХР, а прашањата за родовата еднаквост во голема мера отсутнуваа од дискурсот на кампањата. Законот предвидува најмалку 40 отсто застапеност на двата пола на парламентарните кандидатски листи. Иако сите регистрирани листи го исполнуваа овој услов, жените честопати беа ставани на најниските позиции дозволени со законот, што резултираше со значително намалување на процентот на жени во парламентот по изборите во споредба со неговиот претходен состав.

Кампањата беше конкурентна, а основните слободи беа почитувани. Но регулирањето на пристапот до просториите наменети за кампања, медиумите и финансирањето на кампањите ги фаворизираше четирите главни парламентарни партии, попречувајќи ја можноста другите учесници да водат рамноправна кампања. Клучните теми на кампањата беа економијата, антикорупциските мерки, пристапувањето во Европската унија и потенцијалната уставна реформа. Тонот на кампањата стана прогресивно негативен пред првиот круг од претседателските избори и остана таков и во парламентарната и во претседателската кампања. Неколку локални јавни инфраструктурни проекти беа најавени или инаугурирани од градоначалници, владини претставници и кандидати од различни политички партии, замаглувајќи ја линијата помеѓу државните функции и политичките активности. Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) е одговорна за надгледување на усогласеноста со одредбите за злоупотреба на државните ресурси, но повеќето потенцијални прекршоци останаа нерешени, што укажува на празнина во ефективното спроведување.

Иако речиси половина од населението редовно ги користи платформите на социјалните мрежи, не постојат законски одредби или органи кои го регулираат дигиталното опкружување на кампањата. Мониторингот на социјалните мрежи спроведен од МНИ на ОДИХР забележа активна онлајн кампања, при што политичките партии, нивните лидери и претседателските кандидати ја ангажираа публиката првенствено повикувајќи се на традиционалните кампањски настани. Лидерите и кандидатите на партиите имаа најзначајно влијание врз онлајн опкружувањето, обликувајќи ја реториката која стануваше сè поагресивна по официјалниот почеток на парламентарната кампања.

Минималните наложи за поднесување извештаи за финансирање на кампањата, заедно со недостатоците и недоследностите во правната рамка и ограничените ресурси и капацитети на органите за надзор, значително ја намалија транспарентноста и отчетноста. Наложбите за преодните извештаи не вклучуваа наведување детални информации за приливите или пријавување на трошоците, со што се ограничува транспарентноста. Само 10 од 17 учесници во парламентарната трка доставија преодни извештаи за финансирање на кампањата навремено и во потребниот формат. Спротивно на законот, надзорниот орган, ДКСК, не презеде никакви мерки за непочитување. ДКСК иницираше околу 45 прекршочни случаи по распишувањето на изборите, но поради финансиските ограничувања и задоцнетото ангажирање на аналитичари, не распореди теренски набљудувачи односно не изврши увид во банкарските сметки на изборните учесници, што влијаеше на ефикасноста на нејзиниот надзор.

Медиумското опкружување е разновидно и генерално слободно. Сепак, политичката фрагментација, етничките поделби и интензивната конкуренција во рамките на ограничениот пазар резултираа со помалку аналитичко и објективно новинарство. Сегашниот систем на државно финансирање за кампањско рекламирање ја зголемува зависноста на медиумите од државните субвенции и не ја спречува злоупотребата од страна на онлајн информативните портали отворени наменски само за кампањата кои служат за канализирање на државните средства кон партиите. Покривањето на кампањата беше сеопфатно, а телевизиските дебати им овозможиле на гласачите да направат информиран избор. Мониторингот на медиумите спроведен од МНИ на ОДИХР покажа дека јавниот радиодифузер се придржува до формулата

за доделување време на политичките партии на изборите, но некои приватни канали фаворизираа конкретни кандидатски листи.

Примената на прописите за решавање на изборни спорови е ограничена од законските нејасноти, противречните рокови и паралелните начини на поднесување претставки. Постапувањето на ДИК по приговорите не обезбеди ефикасни правни лекови: одлуките кои ѝ беа достапни за увид на МНИ на ОДИХР честопати беа нецелосни или без образложение, а приговорите поврзани со регистрацијата на гласачите поднесени во изборните денови не беа секогаш решавани до затворањето на гласачките места. Управниот суд ги испочитува кратките законски рокови за разгледување на жалбите и обезбеди пристап на јавноста до повеќето рочишта поврзани со изборите, но не ги објави сите свои одлуки за регистрација на гласачите и не ги разгледа овие предмети на јавни седници. Многу соговорници на ММНИ изразија мала доверба во одлучувањето по приговорите поврзани со изборите, наведувајќи ги неефикасноста на судството и изборната администрација и потенцијалот за политички притисок.

Денот на претседателските избори, 24 април, беше генерално мирен, при што прописите за изборен молк во кампањата во голема мера се почитуваа. Набљудувачите на ММНИ позитивно го оценија процесот на гласање во повеќето избирачки места, истакнувајќи дека Избирачките одбори (ИО) ги следеа процедурите согласно пропишаното и во голема мера ја одржуваа тајноста на гласањето. Сепак, забележани се случаи на групно и семејно гласање, што често негативно влијае на учеството на жените, како и на следење на гласачите, што потенцијално укажува на политички притисок. Пребројувањето на гласовите беше оценето негативно во 9 од 90 набљудувани избирачки места поради процедурални грешки или пропусти. Бидејќи ниту еден претседателски кандидат не доби повеќе од половина од гласовите, вториот круг од претседателските избори помеѓу двајцата водечки кандидати беше закажан истовремено со парламентарните избори.

Изборниот ден на 8 мај беше генерално мирен. Согласно оценката на ММНИ, процедурите за гласање се спроведуваа во согласност со законските одредби. Сепак, ММНИ забележа зголемен број на случаи на групно и семејно гласање, како и следење на гласачите, во споредба со првиот изборен ден. Законскиот услов за информирање на гласачите за постапките на гласање не беше исполнет во речиси половина од избирачките места. Процесот на пребројување беше негативно оценет во 16 од 106 набљудувани избирачки места, поради процедурални грешки. Сумирањето беше ефикасно, но ограничениот простор и пренатрупаноста ја ограничија видливоста за набљудувачите, а грешки или несогласувања во записниците за резултатите од избирачките места беа забележани во поголемиот дел од набљудувањата.

ДИК прими 26 приговори со кои се оспоруваа парламентарните резултати на 137 избирачки места и вкупните резултати во две изборни единици. ДИК усвои шест приговори, поништувајќи ги резултатите во седум избирачки места. Овие одлуки беа потврдени и во одлуките по жалбите од страна на Управниот суд. По одлука на ДИК, гласањето беше повторено на седум избирачки места на 22 мај. По решавањето на дополнителната жалба со која се оспоруваше резултатот од прегласувањето на едно избирачко место, изборните резултати беа финализирани на 30 мај. Пријавена беше излезност на гласачите од 47,47 отсто на претседателските избори и 55,44 отсто на парламентарните избори.

Овој извештај содржи препораки за поддршка на напорите изборите во Северна Македонија да се усогласат со заложбите на ОБСЕ и другите меѓународни обврски и стандарди за демократски избори. Приоритетните препораки се однесуваат на ревизија на Изборниот законик за отстранување на празнините и недоследностите, обезбедување соодветни буџетски средства за изборните комисии, следење и истражување на изборните прекршоци, зајакнување на учеството на жените во политиката, ревидирање на системот на финансирање на изборната кампања,

елиминирање на ограничувањата на изборните приговори и решавање на процедуралните недоследности во утврдувањето на резултатите од избирачките места. ОДИХР е подготвена да им помогне на властите да постапат по препораките содржани во овој и претходните извештаи, вклучително и преку сеопфатен преглед на изборното законодавство.

II. ВОВЕД И БЛАГОДАРНОСТ

На покана од властите на Република Северна Македонија за набљудување на претседателските избори на 24 април 2024 година и парламентарните избори на 8 мај, и во согласност со својот мандат, Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права (ОДИХР) на 19 март формираше Мисија за набљудување на изборите (МНИ). Мисијата, предводена од амбасадорката Џилијан Стирк, беше составена од главен тим со 14 члена со седиште во Скопје и 20 долгорочни набљудувачи (ДН) распоредени на 27 март на 9 локации низ целата земја. Членовите на МНИ на ОДИХР останаа во земјата до 19 мај за да ги следат постизборните случувања.

За денот на претседателските избори на 24 април, на МНИ на ОДИХР ѝ се придружи делегација од Парламентарното собрание на Советот на Европа (ПССЕ) за формирање на Меѓународна мисија за набљудување на изборите (ММНИ). Алфред Хер ја предводеше делегацијата на ПССЕ. ММНИ распореди 234 набљудувачи од 33 земји членки на ОБСЕ, вклучувајќи 197 долгорочни и краткорочни набљудувачи од страна на ОДИХР, како и 18-члена делегација на ПССЕ. Отворањето на избирачките места беше набљудувано на 93 локации, а гласањето во 925 избирачки места низ целата земја. Пребројувањето беше набљудувано во 90 избирачки места, а сумирањето во 75 Општински изборни комисии (ОИК).

За вториот ден од парламентарните и претседателските избори, 8 мај, на МНИ на ОДИХР ѝ се придружија делегации од Парламентарното собрание на ОБСЕ (ПС на ОБСЕ), ПССЕ и Европскиот парламент (ЕП). Николоз Самхарадзе беше назначен од страна на претседавачот на ОБСЕ за специјален координатор и лидер на краткорочната набљудувачка мисија на ОБСЕ. Алфред Хер ја предводеше делегацијата на ПССЕ, Карина Одербрик ја предводеше делегацијата на ПА на ОБСЕ, а Леополдо Лопез Гил ја предводеше делегацијата на ЕП. ИЕОМ распореди 348 набљудувачи од 42 земји членки на ОБСЕ, вклучувајќи 219 долгорочни и краткорочни набљудувачи на ОДИХР, 74-члена делегација на ПС на ОБСЕ, 25-члена делегација на ПССЕ и 11-члена делегација на ЕП. Отворањето на избирачките места беше набљудувано на 123 локации, а гласањето во 1340 избирачки места низ целата земја. Пребројувањето беше набљудувано во 106 избирачки места, а сумирањето во 66 ОИК. Свкупно, 44 отсто од набљудувачите на ММНИ распоредени за двата изборни дена беа жени. Сите институции што ја сочинуваа ММНИ ја поддржаа Декларацијата за принципите за меѓународно набљудување на изборите од 2005 година.

МНИ на ОДИХР ја оценуваше усогласеноста на изборниот процес со заложбите на ОБСЕ и другите меѓународни обврски и стандарди за демократски избори, како и со националното законодавство. Овој финален извештај следи по двете Изјави за прелиминарни наоди и заклучоци кои беа објавени на прес-конференциите на 25 април и 9 мај.²

МНИ на ОДИХР им се заблагодарува на властите на Северна Македонија за поканата за набљудување на изборите, како и на Државната изборна комисија (ДИК) и Министерството за надворешни работи за помошта и соработката. Исто така, изразува благодарност до другите државни институции, судството, политичките партии, медиумите, граѓанските организации,

² Видете ги претходните извештаи на ОДИХР за изборите во [Северна Македонија](#).

претставниците на меѓународната заедница и другите соговорници за нивната соработка и за споделувањето на нивните ставови.

III. ПОЗАДИНА И ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ

Северна Македонија е парламентарна република каде законодавната власт ја има еднодомниот парламент. Носител на извршната власт е владата предводена од премиерот, додека претседателот служи како шеф на државата и има ограничени извршни овластувања. На 14 февруари 2024 година, во согласност со Уставот, претседателот на Собранието објави дека редовно закажаните парламентарни избори ќе се одржат на 8 мај. Претседателските избори беа закажани за 24 април, со потенцијален втор круг закажан за 8 мај, истовремено со парламентарните избори.³

Изборите се одржаа во генерално стабилно и мирно политичко опкружување. Сепак, во годините пред изборите, вкоренетата политичка фрагментација и етничките поделби ги попречија долгоочекуваните реформи на изборното законодавство, јавната администрација и судството, како и спроведувањето на антикорупциските напори, кои беа наложени од Европската унија (ЕУ) како дел од пристапните преговори. Повеќето соговорници на МНИ на ОДИХР се осврнаа на општата атмосфера на незадоволство од политичкиот естаблишмент, поради согледаното политичко влијание во институционалните назначувања, долгогодишната неефикасност во рамките на јавната администрација и случаите на корупција од висок профил.⁴

Од осамостојувањето во 1991 година, наизменичните владејачки коалиции беа предводени од Социјалдемократскиот сојуз на Македонија (СДСМ) и Внатрешната македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство (ВМРО-ДПМНЕ).⁵ Победник на претходните претседателски избори, кои се одржаа на 21 април 2019 година со втор круг на 5 мај, беше Стево Пендаровски, кој беше поддржан од СДСМ. Последните парламентарни избори, одржани на 15 јули 2020 година, резултираа со коалициска влада предводена од СДСМ и Демократската унија за интеграција (ДУИ).⁶ Во јануари 2024 година, во согласност со законот и коалицискиот договор меѓу владејачките партии, беше формирана привремена влада за организирање на избори, предводена од Талат Џафери, првиот етнички албански премиер во земјата.⁷

³ Според Уставот, претседателските избори мора да се спроведат во последните 60 дена од мандатот на актуелниот претседател, додека парламентарните избори мора да се одржат во последните 90 дена од мандатот на парламентот.

⁴ Видете го делот 2.1.2 од [Извештајот на Европската комисија \(ЕК\) за Северна Македонија за 2023 година](#), во кој се наведува дека, и покрај тековните напори, не е усвоена легислатива за справување со „непотизмот, кронизмот и политичкото влијание во регрутирањето на вработените во јавниот сектор и во назначувањето на членовите на надзорните и управните одбори“. Дел 2.2.1 понатаму наведува дека „Корупцијата останува распространета во многу области и претставува проблем. Одложувањата и пресвртите во судењата за случаи на корупција на високо ниво се зголемија“.

⁵ СДСМ и Беса заеднички обезбедија 46 пратенички места, ДУИ освои 15 пратенички места, коалицијата Алијанса за Албанците и Алтернатива освоија 12 пратенички места, ВМРО-ДПМНЕ освои 44 пратенички места, Левица освои 2 пратенички места, а Демократската партија на Албанците (ДПА) обезбеди 1 пратеничко место. Ова е првпат од 2006 година наваму парламентот целосно да го заврши својот мандат.

⁶ Во предизборниот период, други истакнати партии и коалиции беа етничко-албанската коалиција ВРЕДИ, политичката партија Левица, коалицијата предводена од Партијата на правдата (ГРОМ) „Храбро за Македонија“ и Движењето ЗНАМ „За наша Македонија“. Овие групи учествуваа на парламентарните избори и ги поддржаа претседателските кандидати.

⁷ Законот за Влада налага привремена влада, составена од министри од владејачкото мнозинство и најголемата опозициска партија, да ја преземе функцијата 100 дена пред одржувањето на парламентарните избори.

Уставот предвидува родова еднаквост, а Законот за еднакви можности на жените и мажите од 2012 година налага еднаква родова застапеност на сите нивоа на јавната администрација и јавниот живот. Сепак, жените се недоволно застапени на различни избрани и именувани позиции. Во парламентот во заминување имаше 51 жена од вкупно 120 пратеници (42,5 отсто); жените имаа 4 од 20 министерски позиции (20 отсто) во владата во заминување, а 2 од 80 општински градоначалници (2,5 отсто) се жени. Шест од 62 политички партии (10 отсто) кои учествуваа во парламентарната трка поединечно или како дел од коалиции имаа жени лидери. Неколку жени политичарки пријавија до МНИ на ОДИХР дека се соочиле со родова дискриминација, нееднаков третман во политиката и таргетирани онлајн напади поради нивниот пол во различни периоди од нивниот политички мандат.⁸

Праведната застапеност на етничките заедници во јавниот живот е наложена со Уставот, а нивните културни, јазични и верски идентитети се заштитени со законодавството. Албанската етничка заедница е добро застапена во јавните органи преку своите политички партии, вклучително и во владата. Сепак, другите етнички заедници, како што се Ромите и Турците, и понатаму се недоволно застапени во различни аспекти на јавниот живот.⁹

IV. ИЗБОРЕН СИСТЕМ И ПРАВНА РАМКА

A. ПРАВНА РАМКА

Изборите се регулирани со Уставот од 1991 година, Изборниот законик од 2006 година, Законот за финансирање на политичките партии од 2004 година, Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси од 2019 година, Кривичниот законик од 1996 година и подзаконските акти на Државната изборна комисија (ДИК).¹⁰

Правната рамка ја поставува основата за одржување демократски избори. Сепак, одредени правила поврзани со регистрацијата на гласачите и кандидатите и решавањето на изборните спорови не ги исполнуваат меѓународните стандарди и добри практики. Дополнително, аспектите како што се регистрација на кандидати, решавање на изборни спорови и финансирање

⁸ Во [Профилот за родова еднаквост на жените](#) на ОН од 2023 година се наведува дека „Постојат бројни бариери за жените кои се стремат кон лидерски позиции во политиката, кои произлегуваат од преовладувачките патријархални вредности и предрасуди, како и социо-културните норми и родовите стереотипи [...]. Политичките партии немаат фундаментална заштита за нивните жени членови, активисти и политички претставници“. Види ја и [Проценката на Националниот демократски институт и Институтот за економски стратегии и меѓународни работи од Охрид за 2020 година](#), која покажа дека насилството врз жените во политиката го достигнува врвот за време на изборните периоди.

⁹ Според [пописот](#) од 2021 година, Македонците сочинуваат 58,44 отсто од вкупното население, по што следат Албанците со 24,30 отсто, Турците со 3,86 отсто и Ромите со 2,53 отсто. Погледнете го делот 136 од Советодавниот комитет на Советот на Европа за Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства [2022 Петто мислење за Северна Македонија](#), во кое се наведува дека „социо-економската состојба на Ромите продолжува да биде значително полоша од општата состојба на населението“. Според [Групата за малцински права](#), „Турците не учествуваат ефикасно во јавниот живот и [...] остануваат недоволно застапени во вработувањето во јавниот сектор“.

¹⁰ Правната рамка ги вклучува Законот за политички партии од 2004 година, Законот за медиуми од 2013 година и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги од 2013 година и Законот за заштита на личните податоци од 2020 година. Северна Македонија ги ратификуваше клучните меѓународни и регионални инструменти за човекови права поврзани со одржувањето на демократски избори, вклучувајќи го и Меѓународниот пакт за граѓански политички права од 1966 година ([ICCPR](#)), Конвенцијата на Обединетите нации за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените од 1979 година ([CEDAW](#)), Конвенцијата на ОН за правата на лицата со попреченост од 2006 година ([CRPD](#)), Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација од 1965 година ([CERD](#)) и Конвенцијата на ОН против корупцијата од 2003 година ([UNCAC](#)).

на кампањи се недоволно регулирани или нецелосни.¹¹ Клучните аспекти на претседателските избори, вклучително и некои правила на кампањата, пристапот до медиумите и распределбата на државното финансирање, не се регулирани. Празнините во овие области резултираа со тоа што за претседателските избори властите ги применуваа правилата наменети за регулирање на политичките партии кои ја факторираат нивната застапеност во парламентот, со што им се дава предност на кандидатите поврзани со главните парламентарни партии (видете и *Кампања, Финансирање на кампања и Медиуми*).¹²

Изборниот законик беше изменет на 7 март и 1 април 2024 година, по распишувањето на изборите, со што се наруши правната сигурност.¹³ Промените, кои произлегоа од преговорите меѓу владејачките партии и опозицијата, беа усвоени преку забрзан процес без јавна дебата, спротивно на заложбите на ОБСЕ и меѓународните стандарди.¹⁴ Со измените, меѓу другото, се промени формулата за утврдување на бројот на потписи за поддршка потребни за пријавување како кандидати за парламентарните избори, се ревидираа одредени прописи за финансирање на кампањата, се прецизираа роковите за решавање на изборните спорови и се елиминираше барањето граѓаните да поседуваат валиден документ за идентификација за да бидат и понатаму вклучени во регистарот на гласачи. Измените инкорпорираа некои претходни препораки на ОДИХР и технички предлози од ДИК. Сепак, тие во голема мера ги игнорираа препораките дадени во ноември 2023 година од страна на меѓуагенциската работна група која ги водеше дискусиите за изборните реформи од мај истата година. Покрај тоа, амандманите не адресираа голем број претходни препораки на ОДИХР, вклучувајќи ги и оние кои се однесуваат на отстранување на празнините и недоследностите во законодавството, обезбедување еднаков пристап до ресурсите за кампања, зголемување на отчетноста и интегритетот на финансирањето на кампањата и зајакнување на регулативите за злоупотреба на административните ресурси.

¹¹ Аспектите што не ги исполнуваат меѓународните стандарди ги вклучуваат гласачкото право на лицата со попреченост, ограничувања на кандидатурата врз основа на кривични пријави и ограничување на правото на гласачите да вложуваат жалби во врска со нивните индивидуални права. Областите кои не се во согласност со меѓународната добра пракса ги вклучуваат роковите за решавање на споровите и барањето за обелоденување на етничката припадност заради регистрација како парламентарен кандидат. Нерегулираните аспекти вклучуваат повлекување на кандидатите по регистрацијата и надлежности за решавање спорови меѓу органите за управување со изборите.

¹² Законот не дозволува номинирање на претседателски кандидати од страна на политичките партии, туку пропишува независна регистрација со поддршка од гласачите или членовите на парламентот (пратениците). Правилата на кампањата ги назначуваат политичките партии како приматели и менаџери на ресурси. Правилата за распределба на државното финансирање на политичките партии, врз основа на нивната застапеност во парламентот, им одат во прилог на големите владејачки и опозициски партии. Правното толкување од страна на властите, вклучително и ДИК и Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АМВУ), налага договорни спогодби помеѓу претседателските кандидати и политичките партии за регулирање на пристапот до буџетски средства за кампањи, простор за кампања и други ресурси, иако таквите аранжмани не се предвидени со закон.

¹³ Поради задоцнетото усвојување, одредени нови одредби, како што е модифицираниот број потписи потребни за номинирање на парламентарни кандидати, не беа имплементирани за овие избори. Погледнете ги ставовите 58 и 60 од [Листата за проверка на владеењето на правото](#) на Венецијанската комисија на Советот на Европа од 2016 година, во која се вели дека „законот мора, каде што е можно, да се прогласи пред спроведувањето и да биде предвидлив во однос на неговите ефекти“.

¹⁴ Предлог законот го поднесоа тројца пратеници од ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ и ДУИ. На 7 март, од 86 присутни пратеници, 84 го одобрија предлог законот, вклучувајќи 30 од 40 пратеници на ВМРО-ДПМНЕ, 28 од 33 пратеници на СДСМ, 11 од 13 пратеници на ДУИ и 5 од 8 пратеници на Алијансата за Албанците. Во ставот 5.8 од [Копенхашкиот документ](#) на ОБСЕ од 1990 година, земјите учеснички се обврзаа да усвојат законодавство „на крајот на јавна постапка“. Став 8 од [Општиот коментар бр. 25](#) на Комитетот за човекови права на ОН од 1996 година на членот 25 од МППП (ICSPR) од 1966 година вели дека „Граѓаните, исто така, учествуваат во водењето на јавните работи преку вршење влијание преку јавна дебата [...] со нивните претставници“. Став 60 од [Листата за проверка на владеењето на правото](#) на Венецијанската комисија на Советот на Европа од 2016 година вели дека „[з]аконот може да се промени, но со јавна дебата и најавување“.

Многу соговорници на МНИ на ОДИХР изразија загриженост за постојаниот недостаток на волја во политичкиот спектар за решавање на клучните проблематични аспекти на изборниот процес преку правни реформи и постојаната практика на изменување на правната рамка непосредно пред изборите.¹⁵

Изборниот законик треба опсежно да се ревидира заради отстранување на недоследностите, негово усогласување со други релевантни закони, како и заради усогласување со заложбите на ОБСЕ, меѓународните обврски и добрите практики. Треба да се воспостават сеопфатни правила за водење на кампањата, вклучувајќи пристап до медиумите и финансирање на кампањата за претседателските избори, за да се обезбедат еднакви можности за претседателските и парламентарните кандидати. Секоја таква законска реформа треба да биде јавна, инклузивна и спроведена благовремено пред следните избори.

В. ИЗБОРЕН СИСТЕМ

Претседателот се бира директно за петгодишен мандат од една национална изборна единица. Ако ниту еден кандидат не добие повеќе од половина од гласовите на сите регистрирани гласачи, две недели подоцна се одржува втор круг помеѓу првите двајца кандидати. Избран е кандидатот кој ќе добие најголем број гласови во вториот круг, под услов на изборите да учествуваат најмалку 40 отсто од регистрираните гласачи. Ако не се постигне оваа излезност, целиот изборен процес мора да се повтори без законски утврден рок. Овој услов за излезност е спротивен на долгогодишните препораки на ОДИХР и Венецијанската комисија и може да доведе до циклуси на повторени избори, ризик кој се зголемува поради големиот број граѓани кои живеат во странство и кои остануваат регистрирани во избирачките списоци во земјата (видете *Регистрација на гласачи*).¹⁶

Еднодомниот парламент, составен од 120 до 123 членови (пратеници), се избира директно за четиригодишен мандат, според пропорционален систем на застапеност со затворени листи. Од нив, по 20 пратеници се избираат од секоја од шесте изборни единици во земјата. Мандатите се распределуваат според *Донтовата* формула. До тројца пратеници можат да бидат избрани од една изборна единица надвор од земјата. Бројот на мандати што ги претставуваат гласачите во странство зависи од прагот пресметан врз основа на претходните изборни резултати, без корелација со излезноста на гласачите, што не е во согласност со принципот на еднаквост на гласот.¹⁷

Изборниот законик дозволува бројот на гласачи во дадена изборна единица во земјата да отстапува од просечниот број на гласачи по изборна единица за не повеќе од пет отсто. Сепак,

¹⁵ Правната рамка поврзана со изборите беше изменета само неколку недели пред закажаните избори на 16 февруари 2020 година, и повторно на 2 април и 16 септември 2021 година. Додека неодамнешните владини програми направија општи декларации за посветеност на изборните реформи, нацрт законскиот предлог планиран за 2024 година не беше објавен.

¹⁶ Погледнете го [Нацрт-заедничкото мислење за ревидираниот Изборен законик](#) на ОДИХР и Венецијанската комисија од 2011 година, во кое се вели дека „ако прагот на излезност на гласачите се смета за корисен за кредибилитетот на изборниот процес, се препорачува само за првиот круг“.

¹⁷ Кандидатот се избира ако листата добие најмалку ист број гласови освоени од пратеникот со најнизок резултат за мандат во земјата на последните избори потребниот минимум за мандат во земјата на претходните избори. Прагот за избор на пратеник од изборна единица во странство не е достигнат на ниту едни претходни парламентарни избори. Став 7.3 од [Копенхашкиот документ](#) на ОБСЕ од 1990 година бара од државите да „гарантираат универзално и еднакво право на глас на возрасните граѓани“. Став 20 од [Заедничкото мислење за Изборниот законик](#) на ОДИХР и Венецијанската комисија од 2016 година препорачува „да се обезбеди алтернативна постапка за да се гарантира правото на глас на сите со право на глас во странство, како што е предвидено со Изборниот законик, во согласност со принципот на еднаквост на гласот“.

законодавството не утврдува процедури за утврдување и елиминирање на разликите кои го надминуваат овој праг. Промени во границите на изборните единици може да се направат само преку измени на Изборниот законик. Ова го остава разграничувањето на границите на изборните единици во надлежност на парламентот, поради што процесот не е доволно заштитен од политичко влијание.¹⁸ Пред овие избори, бројот на регистрирани гласачи го надмина законскиот праг во три изборни единици, но границите не беа прилагодени, спротивно на законот и меѓународната добра практика.¹⁹

За да се гарантира еднаквост на гласот, законодавството треба да пропише јасна и конзистентна методологија и правила за периодичен преглед на границите на изборните единици од страна на независно тело. Определувањето на границите на изборните единици треба да се спроведе навремено, транспарентно, непристрасно и инклузивно, благовремено пред следните избори.

V. ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА

Изборите беа спроведени од страна на тристепена администрација составена од ДИК, 80 Општински изборни комисии (ОИК) и 3.391 Избирачки одбори (ИО). Гласањето во странство беше спроведено во 31 дипломатско-конзуларно претставништво во 22 земји. Предвременото гласање за домашните гласачи, како и за гласачите во казнените установи и установите за институционална грижа, се одржа на 23 април и 7 мај.

ДИК, која е составена од седум члена номинирани од политичките партии и назначени од парламентот со мандат од пет години, има регулаторни, мониторинг и надзорни овластувања.²⁰ За вршење на административните и организациските работи, комисијата е потпомогната од стручна служба, која треба да биде предводена од генерален секретар, но позицијата е испразнета од 2021 година. Само два од седумте члена на ДИК се жени (29 отсто), што е помалку од наложената квота.²¹

ДИК одржуваше редовни јавни седници кои беа емитувани и онлајн. Спротивно на Деловникот, седниците понекогаш беа најавувани без соопштение за јавноста или пред помалку од еден час

¹⁸ Границите на изборните единици (ИЕ) беа изменети во 2020 година по наводно политичко лобирање на една етничко-албанска политичка партија која иницираше ревизија на границите во изборните единици бр. 5 и 6. Сепак, границите на другите изборни единици останаа непроменети и покрај постојните разлики. Видете го став 20 од [Извештајот за поделба на изборните единици и распределба на мандати](#) на Венецијанската комисија од 2017 година во кој се наведува дека „националните правни рамки за разграничување на границите се очекува да обезбедат дека лицата или институциите одговорни за исцртување на изборните граници се независни и непристрасни“.

¹⁹ Имаше вишок од 6,5 отсто во ИЕ бр. 2, додека ИЕ бр. 3 и 4 беа под прагот за 9,1 отсто, односно 8 отсто. Види исто така I.2.2 vii. од [Кодексот на добри практики за изборни прашања](#) на Венецијанската комисија од 2002 година и ставовите 6, 7 и 19-23 од [Извештајот за поделба на изборните единици и распределба на мандати](#) на Венецијанската комисија од 2017 година.

²⁰ Опозициските партии можат да го номинираат претседателот на ДИК и двајца членови, додека владејачките партии можат да го номинираат заменик претседателот и тројца членови. Тековниот мандат на ДИК започна во јануари 2021 година. Помеѓу февруари 2023 и февруари 2024 година, ДИК имаше само шест члена поради несогласувањата меѓу парламентарните партии на етничките Албанци во врска со спроведувањето на законските одредби кои им даваат право на опозициските партии да именуваат членови. Назначувањето беше финализирано откако еден кандидат се повлече по крајниот рок за номинација.

²¹ Според законот, секој пол мора да сочинува најмалку 30 отсто од членството на сите изборни органи.

пред одржувањето.²² Додека ДИК ги усвои повеќето технички одлуки колегијално, во дискусиите за одредени клучни прашања, вклучувајќи ги и постизборните приговори, политичките размислувања можеби влијаеја врз процесот на донесување одлуки (видете *Постизборни случувања*). Дополнително, спротивно на законските наложби, не сите записници од седницата и одлуки беа објавени онлајн, со што се намали транспарентноста. ДИК издаде упатства и одлуки за обезбедување рамка за прашања кои или се недоволно регулирани или не се регулирани со закон. Многу соговорници на МНИ на ОДИХР, вклучувајќи и некои членови на ОИК, истакнаа дека ДИК доцна усвоила некои упатства и одлуки и дека насоките за процедурите на денот на изборите и решавањето на спорите биле несоодветни.

ОИК кои се одговорни за спроведување на изборите на општинско ниво, се составени од пет члена избрани по случаен избор од вработените во државните служби за петгодишен мандат. ИО, кои го спроведуваат гласањето на избирачките места, имаат три постојани члена назначени за четири години од редовите на вработените во државните и јавните служби, заедно со двајца привремени членови номинирани од политичките партии.²³ Некои соговорници на МНИ на ОДИХР истакнаа дека составот на ОИК и ИО од вработените во државната и локалната администрација го зголемува политичкото влијание. Многу ОИК и ИО се соочија со оперативни предизвици предизвикани од значителните промени во нивното членство, при што многу оставки се случија по завршувањето на обуката.²⁴ Новите назначувања честопати беа одложувани поради ограничениот број на соодветни кандидати, строгите критериуми за полот, етничката припадност и престојот, застарената евиденција на државните и јавните службеници и бројните барања за изземање од избраните членови. Сите ОИК ги исполнија законските критериуми за етничка застапеност, а повеќето ги исполнија критериумите за родова застапеност.²⁵

За да се зголеми ефективностa на именувањето на општинските изборни комисији и избирачките одбори, треба да се размисли за ажурирање и ревидирање на базата на податоци за државните и јавните службеници и проширување на критериумите за подобност заради проширување на групата на соодветни именувани лица. За да се обезбеди стабилност на овие тела, законодавството треба да утврди разумен рок за промени во нивниот состав пред денот на изборите.

Генерално, изборната администрација ефикасно раководеше со организациските аспекти на изборните подготовки и ги испочитува сите законски рокови. Сепак, постојаниот недостиг на персонал во различни одделенија во ДИК, сè уште непополнетата улога на генералниот секретар на ДИК и намаленото финансирање одложија неколку елементи од подготовките, вклучувајќи ја и замената на членовите на ОИК и ИО, давањето инструкции на изборните тела од пониско ниво,

²² Деловникот на ДИК налага известување за свиканата седница најмалку два дена пред нејзиното одржување, при што известувањето и предложениот дневен ред се објавуваат на интернет страницата на ДИК. Седниците може да се свикаат со пократко известување само во итни случаи. На седница, претседателот на ДИК тврдеше дека, согласно утврденото, сите седници во изборниот период се итни.

²³ ОИК и непартиските членови на ИО беа назначени во 2021 година. Сите членови на ОИК и ИО имаат заменици.

²⁴ Најчесто наведуваните причини за оставки вклучуваа лични околности како што се пензионирањето и лошото здравје, како и согледаниот политички притисок. По распишувањето на изборите, околу 25 отсто од ОИК и 14 отсто од постојаните членови на ИО беа заменети. Во пет општини, промените во членството во ИО беа околу 50 отсто, при што многу замени се случија по завршувањето на обуката. Некои ОИК не успеаја да постигнат кворум, поради што не беа во можност да свикнуваат седници или да донесуваат одлуки. Во некои случаи, кога претседателите беа отсутни, ОИК не можеа да пристапат до финансиски средства, бидејќи тие се депонираат на личните сметки на претседателите.

²⁵ Во општините каде што етничките малцинства сочинуваат најмалку 20 отсто од населението, овие групи мора да бидат рамноправно застапени. Од вкупно 80 ОИК, 4 не го исполнија условот за родова застапеност. Вкупно, околу 49 отсто од членовите на ОИК беа жени.

логистичките аранжмани за транспорт на изборни материјали и отпочнувањето на кампањата за едукација на гласачите.²⁶ И покрај претходната препорака на ОДИХР, ОИК не секогаш имаа доволно финансиски средства и повремено добиваа средства со задоцнување, понекогаш наведувајќи го персоналот да ја користи својата лична опрема и финансии за службени потреби.

За да се обезбеди оперативна ефикасност на Државната изборна комисија и Општинските изборни комисији, органите треба да обезбедат соодветни, ефективни и навремени буџетски средства за овие тела, вклучително и во неизборни години кога е потребно, за да се обезбедат соодветни услови за ангажирање доволно квалификуван кадар.

ДИК изготви и спроведе сеопфатна програма за обука за изборните тела на пониско ниво, претставниците на медиумите, политичките партии и граѓанските организации. Задолжителните курсеви за членовите на ИО, вклучувајќи ги и членовите номинирани од политичките партии, започнаа благовремено пред изборите, но во некои области присуствуваа многу малку членови на ИО. Повеќето обуки набљудувани од страна на МНИ на ОДИХР беа добро организирани, интерактивни и ефективно опфатија суштински делови од процедурите на денот на изборите. По денот на претседателските избори, сесиите за освежување на знаењето за претседателите на ИО и нивните заменици вклучуваа дискусии за научените лекции. Сепак, клучните теми како што се новите прописи за регистрација и идентификација на гласачите, употребата на биометриски уреди за идентификација на гласачите, мерките против групното и семејното гласање и решавањето на спорите на денот на изборите не беа подеднакво разгледани.

Поради административните предизвици во процесот на набавка и одложено одобрување на едукативните материјали од страна на комисијата, ДИК започна кампања за едукација на гласачите десет дена пред денот на претседателските избори, со задоцнување од две недели. Кампањата, со користење на летоци, радиодифузни медиуми и онлајн платформи, најчесто вклучуваше општи пораки кои го поттикнуваа учеството на гласачите. По денот на претседателските избори на 24 април, беа вклучени дополнителни видео спотови, кои ги објаснуваа процесите на гласање за истовремените избори, валидноста на гласачките ливчиња и забранетите активности за време на гласањето. Едукативните материјали беа главно на македонски јазик, со титлови на албански, а повремено и на ромски, српски, турски и влашки јазик.

Позитивно е што ДИК изготви информативни материјали за гласачите во различни достапни формати за лицата со сетилна попреченост, ги објави податоците за пристапност на гласачките места онлајн, отвори линија за помош за гласачите со оштетен слух и обезбеди некои помошни алатки, како што се тактилни обрасци за гласање, за денот на изборите. Некои прес-конференции и седници на ДИК беа толкувани на знаковен јазик. Сепак, ИО не беа соодветно обучени за тоа како да ги користат овие помошни алатки, а пристапот до клучните информации во достапни формати, вклучувајќи ги и податоците за регистрација на гласачите, беше недоволен. Набљудувањата на ММНИ на денот на изборите ги потврдија долгогодишните недостатоци во однос на физичката пристапност на избирачките места за гласачите со ограничена подвижност.

Сите релевантни субјекти треба да се координираат за да обезбедат независно учество на лицата со различни видови попреченост во целиот изборен процес, во согласност со меѓународните стандарди и добрата практика, обезбедувајќи самостоен пристап до

²⁶ Недостатоците беа најзабележителни во одделите за ИТ, буџет и правни работи. ДИК го припиша недостатокот на персонал на непривлечните услови за плата кои не успеваат да привлечат квалификувани професионалци и административните ограничувања во процесот на вработување, кои зависат од буџетските одобренија. Изборниот буџет за 2024 година беше намален на 80 отсто, при што околу 60 отсто од трошоците беа наменети за надомест на платени политички реклами.

просториите и распоредот на избирачките места и достапност во пристапни формати на информациите за изборниот процес и за учесниците.

VI. ПРАВА НА ГЛАСАЧИТЕ И РЕГИСТРАЦИЈА

Право на глас имаат граѓани постари од 18 години. Неусогласено со меѓународните стандарди и покрај претходните препораки на ОДИХР, лицата лишени од деловна способност со правосилна судска одлука се лишени од правото на глас.²⁷

Гласачите кои престојуваат во земјата автоматски се вклучуваат во постојаниот регистар на гласачи, врз основа на податоците од граѓанскиот регистар и регистарот на населението. Изборниот законик ѝ ја доделува на ДИК одговорноста за водење на регистарот на гласачи; сепак, во пракса, Државниот завод за статистика продолжи да администрира најмногу податоци за регистрација на гласачите. Граѓаните со привремен престој во странство можат активно да се пријават за гласање во дипломатските претставништва или да гласаат во земјата според последното место на живеење.²⁸

Во согласност со претходната препорака на ОДИХР и поради доцнењето со издавањето нови документи за лична идентификација по поништувањето на документите што го носат претходното уставно име на земјата, законските амандмани од март 2024 година го отстранија барањето гласачите да имаат важечки документ за идентификација за да бидат ставени или задржани во регистарот на гласачи. Сепак, оваа промена не беше целосно спроведена пред изборите, што Министерството за внатрешни работи (МВР) го припиша на недостатокот на јасни одредби во законодавството за тоа како да се ажурираат податоците за регистрација од гласачите без валидни документи.²⁹ Како резултат на тоа, голем број гласачи со право на глас сепак не беа вклучени во регистарот на гласачи.³⁰ Бидејќи личните карти сè уште се неопходни за гласање, како привремена мерка воведена со законските измени од март 2024 година за да се ублажат доцнењата во издавањето нови лични документи, на гласачите со лични карти што истекло во

²⁷ Иако Изборниот законик дозволува задржување на гласачкото право за физички лица со делумно одземена деловна способност, Уставот задржува општо ограничување на гласачкото право за лицата лишени од деловна способност и не постојат подзаконски прописи за поддршка на соодветните одредби на Изборниот законик. Ова го спречува спроведувањето на индивидуализирани проценки во однос на гласачкото право на граѓаните. Видете го член 29 од [Конвенцијата на ОН за правата на лицата со попреченост \(CRPD\) од 2006 година](#), кој бара од државите да им „гарантираат на лицата со попреченост политички права и можност да ги уживаат на еднаква основа со другите“ и став 9.4 од [Комуникацијата на Комитетот на CRPD бр. 4/2011](#) од 2013 година, во која се наведува дека „[...] исклучувањето на правото на глас врз основа на перцепирана или вистинска психосоцијална или интелектуална попреченост, вклучувајќи ограничување согласно индивидуализирана проценка, претставува дискриминација врз основа на попреченост“.

²⁸ Одржувањето на парламентарните избори во странство зависи од регистрацијата на доволен број гласачи за избор на најмалку еден пратеник во изборната единица во странство (5.353 гласови за овие избори). Бидејќи овој практичен праг не беше исполнет, ДИК одлучи дека дијаспората не може да учествува на парламентарните избори во 2024 година. Вкупно 2.569 гласачи во странство можеа да гласаат на претседателските избори.

²⁹ МВР ја информираше МНИ на ОДИХР дека податоците за регистрација извлечени од нивната база на податоци генерално одговараат на податоците вклучени во важечките документи за идентификација, обезбедувајќи дефинитивен збир на податоци за докажување на подобноста на гласачите.

³⁰ За овие избори, само околу 88.000 гласачи со лични карти чиј рок истекло во периодот од девет месеци пред изборите, дополнително беа вклучени во регистарот на гласачи, од вкупно 200.000 граѓани со истечени лични карти.

рок од девет месеци пред изборите им беше дозволено да ги користат за идентификација на гласачкото место.³¹

Гласачите можат да ја проверат точноста на своите податоци за регистрација во текот на целата година и да побараат корекции во кој било момент до 50 дена по распишувањето на изборите. Избирачките списоци беа достапни за јавен увид во регионалните канцеларии на ДИК од 28 февруари до 18 март.³² Промените во адресата, името или статусот на државјанство направени по 2 април не се рефлектираа во избирачките списоци, што ја намали точноста и инклузивноста на податоците.³³ Нема законски барања за ажурирање на избирачките списоци пред вториот круг од претседателските избори. Граѓаните кои наполнија 18 години меѓу двата круга беа додадени во избирачките списоци за парламентарните избори, но не и за претседателските избори во вториот круг.³⁴ Според ДИК, таквите граѓани може да се додадат рачно во избирачките списоци на денот на изборите врз основа на примен приговор.

За да се гарантира сите граѓани со право на глас да можат ефикасно да го остварат своето право на глас, властите треба да преземат соодветни мерки за да обезбедат сите гласачи, вклучувајќи ги и оние без важечки документи за идентификација, да бидат ефективно вклучени во регистарот на гласачи. Изборниот законик треба да се измени за да се обезбеди ажурирање на регистарот на гласачи помеѓу двата круга на претседателските избори.

За претседателските избори, во избирачкиот список беа запишани 1.814.317 гласачи, од кои 95.116 регистрирани во странство, додека за парламентарните избори, регистарот опфаќаше 1.815.350 гласачи, со 96.010 во странство. Соговорниците на МНИ на ОДИХР не изразија загриженост за инклузивноста на регистарот на гласачи. Но некои укажаа на значителниот број граѓани кои остануваат во регистарот бидејќи имаат официјален престој во земјата и покрај тоа што ефективно живеат во странство.³⁵ Ова влијае на праговите за важни процеси, кои се засноваат на податоците за регистрација на гласачите, вклучувајќи го и разграничувањето на парламентарните изборни единици, собирањето потписи за поддршка на независните кандидати и излезноста во вториот круг од претседателските избори, особено бидејќи овие граѓани не учествуваат на изборите во голем број. Покрај тоа, постојаните недостатоци во адресниот систем

³¹ За претседателските избори, документите што истекуваа на или по 24 јули 2023 година можеа да се користат за идентификација на гласачите; за парламентарната трка, документите што истекуваа на или по 8 август 2024 година беа прифатени. На 7 мај, МВР објави дека сите граѓани кои аплицирале за обновување на личните карти до 3 мај, можат да ги подигнат до денот на изборите.

³² Според ДИК, 6.231 гласач ги посетиле регионалните канцеларии на ДИК, а 56.299 ги провериле своите податоци онлајн. По јавната проверка, ДИК прими 143 барања од гласачите и направи 70 корекции, како и додаде 53 и отстрани 20 гласачи. Осум политички партии побараа електронска копија од регистарот за дополнителна проверка; ниту една од нив не побара никакви корекции. Согласно законските измени од март 2024 година, со цел подобрување на заштитата на личните податоци, ДИК го ограничи обемот на информации кои се споделуваат со политичките партии за да вклучи само податоци неопходни за проверка, како што се имињата на гласачите, датумите на раѓање и адресите.

³³ Процедурите за идентификација на гласачите им овозможуваат на таквите гласачи да гласаат ако обезбедат доволно докази за проверка на нивниот идентитет.

³⁴ Според МВР, ова влијаело на 1.148 граѓани кои наполниле 18 години помеѓу двата круга. Став 11 од [Општиот коментар на Комитетот за човекови права на ОН од 1996 година \(ССПР\) за членот 25 од ИССПР](#) бара од државите да преземат „ефикасни мерки за да обезбедат сите лица кои имаат право на глас да можат да го остварат тоа право“.

³⁵ Врз основа на податоците од Евростат и пописот на населението во 2021 година, [работниот документ на Меѓународниот монетарен фонд \(ММФ\) од декември 2023 година](#) заклучува дека најмалку 200.000 луѓе, или близу 10 отсто од населението, емигрирале. МВР ја извести МНИ на ОДИХР дека спроведувањето на одредбите со кои се бара од поединците да пријават промени во адресата, вклучително и при преселување во странство, е недоследно.

и недостатоците во граѓанската регистрација продолжуваат да ја намалуваат точноста на регистарот на гласачи.³⁶

За да се унапреди точноста на регистарот на гласачи, треба да се воспостават соодветни механизми за ажурирање, усогласување и чистење на релевантните државни бази на податоци кои служат како основа за регистарот. Органите треба да го олеснат спроведувањето на значајни ревизии на регистарот на гласачи и другите релевантни бази на податоци.

VII. ПРАВА НА КАНДИДАТИТЕ И РЕГИСТРАЦИЈА

За претседател може да се кандидираат граѓани кои се регистрирани гласачи на возраст над 40 години до денот на изборите и кои живееле во земјата најмалку 10 од последните 15 години. Условот за престој се чини дека е премногу рестриктивен, во спротивност со Копенхашкиот документ на ОБСЕ од 1990 година и другите меѓународни стандарди.³⁷ Парламентарните кандидати мора да бидат лица со право на глас со наполнети најмалку 18 години на денот на изборите. Законот го задржува општото ограничување на кандидатските права на парламентарните избори за осудените на казна затвор, без оглед на тежината на делото, и без индивидуализирана проценка на случајот, што не го исполнува во целост принципот на пропорционалност загарантиран во меѓународните стандарди и заложбите на ОБСЕ.³⁸

Номинацијата на претседателски кандидат мора да биде поддржана со потписи на 30 пратеници или на најмалку 10.000 гласачи. Парламентарните кандидати може да бидат номинирани од политички партии или изборни коалиции формирани пред изборите, или може да се кандидираат независно, поддржани од група гласачи. Непартиските парламентарни кандидатски листи требаше да бидат поддржани со потписи на најмалку 1.000 гласачи.³⁹ Потписите мораа да се собираат во просториите на 34 подрачни канцеларии на ДИК или кај назначени нотари помеѓу 28 февруари и 8 март. Некои учесници во изборите пријавија дека гласачите кои живеат во руралните средини се соочиле со тешкотии да стигнат до регионалните канцеларии на ДИК, што им го отежнало собирањето потписи.⁴⁰ Во согласност со законот, на гласачите им е дозволено да се потпишат за поддршка на повеќе од еден кандидат.

³⁶ Согласно измените на Законот за лична карта од 2023 година, евиденцијата на граѓаните на возраст од 65 години и постари се води трајно во регистарот на население, освен ако официјално не е пријавена смрт, процес кој недоследно се спроведува. Поради неверодостојни податоци, регистрите на население вклучуваат евиденција на гласачи со нереална старост, регистрирани на непостоечки адреси. ДИК ја информираше МНИ на ОДИХР дека распоредувањето на гласачите по избирачко место понекогаш е попречено од недостатокот на стандардизиран формат на адреса и недоследности во адресната евиденција на граѓаните во различни државни бази на податоци.

³⁷ Став 7.5 од Копенхашкиот документ на ОБСЕ од 1990 година наведува дека земјите учеснички треба „да го почитуваат правото на граѓаните да бараат политичка или јавна функција, поединечно или како претставници на политички партии или организации, без дискриминација“. Види и став 15 од [Општ коментар бр. 25 на ССРР на ОН од 1996 година](#): „лицата кои инаку ги исполнуваат условите да се кандидираат на изборите не треба да бидат исклучени поради неразумни или дискриминаторски барања, како што се образование, живеалиште или потекло, или поради политичка припадност“.

³⁸ Став 24 од Копенхашкиот документ на ОБСЕ од 1990 година предвидува дека „секое ограничување на правата и слободите мора, во едно демократско општество, да се однесува на една од целите на важечкиот закон и да биде строго пропорционално со целта на законот“. Види и член 14 од [Општиот коментар бр. 25 на ССРР на ОН](#).

³⁹ Измените на Изборниот законик од март 2024 година го променија условот за потписи од фиксен број по изборна единица на еден процент од гласачите регистрирани во соодветната изборна единица, но оваа одредба не беше применлива за овие избори, бидејќи стапи на сила по завршувањето на периодот за собирање потписи.

⁴⁰ Додека канцелариите на ДИК бесплатно ги заверуваат потписите, нотарите може да им наплаќаат надоместок на подносителите на списоци за нивните услуги. Само шест кандидати од претседателската трка се одлучија да ја користат услугата на нотарите при собирање потписи.

Законот наложува минимална застапеност од 40 отсто на двата пола на секоја парламентарна кандидатска листа, предвидувајќи дека еден кандидат од помалку застапениот пол мора да биде вклучен меѓу секои тројца последователни кандидати, со најмалку еден дополнителен кандидат од овој пол за секои десет кандидати. Спротивно на меѓународната добра практика, законот бара парламентарните кандидати да го откриваат својот етнички идентитет за да се регистрираат.⁴¹ Листите треба да имаат еднаков број на кандидати со бројот на места во изборната единица, што може да го попречи учеството на помалите и новоформираните партии и независни кандидати.⁴²

За понатамошно промовирање на плурализмот во регистрацијата на кандидатите, изборното законодавство треба да се ревидира со цел да се обезбеди можност за индивидуални кандидатури.

Треба да се преиспита барањето потенцијалните кандидати да го откриваат својот етнички идентитет.

Кандидатурата за претседателските избори заврши на 19 март и на 2 април за парламентарните избори. ДИК ги провери документите за регистрација во однос на утврдените критериуми и на учесниците им беа дадени 48 часа да ги адресираат сите утврдени пропусти или недостатоци.⁴³ ДИК ги испочитува сите законски рокови за пријавување на кандидатите, иако пријави потешкотии во однос на парламентарните избори поради доцнење со добивањето на податоци од личната и казнената евиденција на кандидатите од другите државни органи.

Регистрацијата на кандидатите беше инклузивна. ДИК регистрираше седум претседателски кандидати, меѓу кои и две жени. Два кандидати беа етнички Албанци.⁴⁴ На парламентарните избори се натпреваруваа 1.680 кандидати номинирани од 12 политички партии и 5 коалиции. ДИК ја отфрли регистрацијата на девет парламентарни кандидатски листи поради непочитување на законските услови.⁴⁵ Од сите регистрирани кандидати, 14 отсто беа на возраст од 18 до 29 години. Жените сочинуваа 43 отсто од парламентарните кандидати, но предводеа само 21 од 84 листи (25 отсто). Жените кандидати честопати беа поставувани на најниските позиции

⁴¹ Видете член 64 став 2 од Изборниот законик. Дел I.2.4.в од [Кодексот на добри практики за изборни прашања](#) на Венецијанската комисија од 2002 година наведува дека таквите декларации не треба да бидат задолжителни. Видете и Заеднички мислења на ОДИХР и Венецијанската комисија за Изборниот законик од [2013](#) и [2016](#) година.

⁴² Став 7.5 од [Копенхашкиот документ](#) на ОБСЕ од 1990 година наведува дека земјите учеснички треба „да го почитуваат правото на граѓаните да бараат политичка или јавна функција, поединечно или како претставници на политички партии или организации, без дискриминација“.

⁴³ За претседателските избори, два номинирачки субјекти мораа да обезбедат дополнителна документација, вклучувајќи даночни броеви и детали за банкарската сметка на кампањата. На парламентарните избори, различни подносителите требаше да се справат со прашања како што се неусогласеност со родовите квоти, немање потврди од казнената евиденција, отсуство на декларација за етнички идентитет, недоволен број на кандидати и замена на кандидати кои не ги исполнуваат условите.

⁴⁴ Регистрирани претседателски кандидати беа Стево Пендаровски, поддржан од коалицијата предводена од СДСМ (Коалиција за европска иднина); Гордана Силјановска Давкова, поддржана од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ (Коалиција Твоја Македонија); Стевчо Јакимовски, поддржан од коалицијата предводена од ГРОМ (Коалиција Храбро за Македонија); Бујар Османи, поддржан од коалицијата предводена од ДУИ (Европски фронт); Билјана Ванковска-Цветковска, поддржана од Левица; Арбен Таравари, поддржан од коалицијата ВРЕДИ; Максим Димитриевски, поддржан од ЗНАМ – Движење за наша Македонија (ЗНАМ).

⁴⁵ Два случаи беа одбиени бидејќи беа доставени со задоцнување, другите седум случаи беа поради непочитување на родовата квота, потребниот број на кандидати или поради отсуство на потребните документи за регистрација. Три политички партии поднесоа жалба до Управниот суд, кој ги потврди одлуките на ДИК.

дозволен со закон, што доведе до значително намалување на бројот на избрани жени пратеници по изборите (види *Постизборни случувања*).⁴⁶

Шест претседателски кандидати беа поддржани од групи гласачи и еден од членови на парламентот. Според законот, кандидатите поддржани од гласачите се официјално независни. Но во пракса, сите претседателски кандидати беа поддржани од политичките партии, повеќето користеа партиски симболи на гласачкото ливче и, по нивното регистрирање, беа подложени од страна на ДИК и другите органи на истите прописи што се однесуваат на политичките партии.⁴⁷

VIII. ИЗБОРНА КАМПАЊА

A. ПРОПИСИ ЗА КАМПАЊАТА

Официјалните периоди на кампањата започнуваат 20 дена пред соодветните избори и траат до 24 часа пред денот на изборите.⁴⁸ Како што претходно беше истакнато со неспроведената препорака на ОДИХР, Изборниот законик ограничува одредени форми на политички активности пред да започне периодот на кампањата.⁴⁹ Иако законските измени од март 2024 година им овозможуваат на изборните кандидати да одржат еден настан помеѓу пријавувањето на кандидатите и официјалниот почеток на кампањата, законот не дава детали за природата или форматот на таквиот настан. МНИ на ОДИХР забележа дека некои претседателски кандидати и партиите кои нив ги поддржуваа одржаа повеќе настани со политички пораки во текот на овој период, потенцијално кршејќи ги законските одредби.⁵⁰ Покрај тоа, правната рамка нема одредби кои објаснуваат како да се применуваат прописите за кампањата кога истовремено се одржуваат претседателски и парламентарни избори, што резултираше со водење кампања од страна на парламентарните кандидати за време на претседателската кампања.

Изборниот законик предвидува еднаков пристап на сите изборни кандидати до сите форми на изборна кампања, но всушност 90 отсто од буџетските средства за кампања, вклучувајќи го и емитувањето, билбордите и просторот за постери, мора да бидат подеднакво распределени помеѓу четирите главни владејачки и опозициски партии. Бидејќи правилата на кампањата за претседателските кандидати не се посебно регулирани, властите применија правила формулирани за политичките партии, кои ја земаат предвид нивната застапеност во парламентот.

⁴⁶ Жените беа на прво место на 25 отсто од кандидатските листи, на второ место на 27 отсто, а на трето место на 57 отсто. Од листите регистрирани во сите шест изборни единици, *Демократите* имаа три жени на врвот на листите, листите предводени од ГРОМ и СДСМ имаа две, *Левица*, *Македонска Ера Трета -Суверенисти*, коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ и ЗНАМ имаа по една. Коалицијата предводена од ДУИ, *Родина Македонија* и коалициите ВРЕДИ немаа жени на чело на нивните листи.

⁴⁷ Законските измени усвоени на 1 април дозволија парламентарните кандидатски листи од партиите или коалициите кои ги поддржуваа претседателските кандидати да бидат наведени по истиот редослед на парламентарното гласање како што беа на претседателското гласање, што дополнително ја докажува меѓусебната поврзаност помеѓу официјално независните кандидати и партиите.

⁴⁸ Изборниот молк важи за изборните денови и еден ден претходно. Законот не го прецизира официјалниот почеток на предизборниот период за вториот круг од претседателските избори.

⁴⁹ Законот забранува користење на средства за кампањата пред официјалниот период на кампањата и забранува објавување на реклами за кампањата во медиумите пред почетокот на кампањата.

⁵⁰ На пример, на 28 и 29 март, претседателскиот кандидат поддржан од ВМРО-ДПМНЕ учествуваше на јавна дебата и одржа говор на митинг во Скопје. На 30 март и 2 април, кандидатот поддржан од коалицијата предводена од ДУИ се обрати на митингот во Гостивар и одржа политички говор за време на ифтарската вечера во Скопје. На 30 март и 3 април, кандидатот поддржан од коалицијата ВРЕДИ се обрати пред присутните за време на инаугурацијата на партиската канцеларија во Струга и одржа говор на митингот во Скопје.

Оваа распределба на ресурсите влијаеше на можноста сите кандидати подеднакво да водат кампања (видете ги и деловите *Правна рамка*, *Финансирање на кампањата* и *Медиуми*).⁵¹

За да се спречи злоупотребата на административните ресурси, Изборниот законик забранува отпочнување на јавни развојни проекти, вонредни буџетски исплати и постапки за вработување финансирани од буџетот по распишувањето на изборите. Забрането е започнување на јавни проекти од 20 дена пред почетокот на кампањата. МНИ на ОДИХР забележа дека, спротивно на овие одредби, неколку локални јавни инфраструктурни проекти беа објавени или инаугурирани од градоначалници, владини претставници и кандидати за пратеници од различни политички партии, во некои случаи со предизборни пораки, преклопување на државните функции и политичките активности.⁵² Повеќето инциденти останаа нерешени од Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК), која е одговорна за надгледување на усогласеноста со релевантните одредби (видете и *Финансирање на кампањата*).

Сите изборни кандидати се должни да потпишат Кодекс за фер и демократски избори во кој се обврзуваат дека нема да вршат политички притисок врз граѓаните, особено врз вработените во јавната администрација. Сепак, во периодот пред парламентарните избори, неколку соговорници на МНИ на ОДИХР изразија наводи и загриженост за купување гласови во ранливите заедници, вклучително и Ромите и Турците, како и за притисок врз гласачите, вклучително и врз вработените во јавниот сектор. На 6 мај, МВР објави дека две лица биле уапсени под обвинение за купување гласови, но поголемиот дел од овие наводи останаа неистражени пред изборите.⁵³

Сите релевантни органи, вклучувајќи ги и агенциите за спроведување на законот, треба да вложат заеднички напори за следење, идентификување и истражување на наводите за изборни прекршоци, како што се купување гласови, притисок врз гласачите и злоупотреба на административните ресурси. Ваквите истраги треба да се спроведуваат темелно, навремено и транспарентно. Гласачите треба систематски да се информираат за механизмите за пријавување на прекршоци.

В. АКТИВНОСТИ ВО ТЕКОТ НА КАМПАЊАТА

Кампањата беше конкурентна, а основните слободи беа почитувани. Политичките партии и кандидатите одржуваа митинзи, агитираа од врата на врата и дистрибуираа флаери, постери, билборди и дигитални содржини. Имаше значително преклопување во активностите и пораките на претседателските и парламентарните кампањи, со истакнати теми како што се економијата, борбата против корупцијата, пристапувањето во ЕУ, надворешната политика на земјата и

⁵¹ За овие избори, четирите најголеми партии беа СДСМ, ВМРО-ДПМНЕ, ДУИ и Беса.

⁵² Во периодот од 20 март до 1 мај, градоначалникот на Скопје и кандидат на *Нова Алтернатива*, градоначалникот на општина Центар од СДСМ и министерот за земјоделство и шумарство од СДСМ, градоначалникот на Тетово и лидер на Беса дел од коалицијата ВРЕДИ и лидерот на ВМРО-ДПМНЕ и градоначалници на скопските општини Аеродром, Бутел, Гази Баба, Ѓорче Петров и Кисела Вода и општините Гевгелија, Петровец и Зелениково најавија повеќе градежни и реконструктивни зафати на различни инфраструктурни проекти, објекти на заедниците и други проекти за јавни работи. Видете и Став 5.4 од [Копенхашкиот документ](#) на ОБСЕ од 1990 година, кој налага „јасна поделба помеѓу државата и политичките партии“.

⁵³ Во предизборниот период долгорочните набљудувачи (ДН) на МНИ на ОДИХР беа информирани за наводи за купување гласови и притисок врз гласачите од општините Битола, Чаир, Делчево, Ѓорче Петров, Гостивар, Лозово, Карбинци, Куманово, Неготино, Штип, Шуто Оризари, Тетово и Веница, во врска со повеќето поголеми политички партии, вклучувајќи ја коалицијата предводена од ДУИ, коалицијата предводена од СДСМ, коалицијата ВРЕДИ и коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ.

потенцијалните уставни измени. Како што напредуваше кампањата, тонот стануваше сè понегативен, со лични напади и повремени закани.⁵⁴

Во кампањата учествуваа неколку жени политичарки. Прашањата поврзани со родовата еднаквост беа во голема мера запоставени, освен од Гордана Силјановска-Давкова, претседателскиот кандидат поддржан од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ, која често се залагаше за поголема застапеност на жените во политиката. Во повеќето други настани, референците кон жените се однесуваа на нивните улоги во семејството, како одраз на долгогодишните родови стереотипи и дискриминација на нетрадиционалните семејства.⁵⁵ Жените сочинуваа само 30 отсто од говорниците на митинзите набљудувани од МНИ на ОДИХР и претставуваа околу една третина од присутните на овие настани.⁵⁶ Младинските прашања добија ограничено внимание во кампањата, при што примарниот фокус беше емиграцијата на младите луѓе. Во набљудуваните настани од кампањата, приближно една четвртина од присутните беа млади.

Релевантните државни и јавни институции треба да преземат дополнителни чекори за унапредување на учеството на жените во изборниот процес и донесувањето политички одлуки. Политичките партии треба да ги идентификуваат и да ги адресираат бариерите за вклучување на жените во политиката, вклучително и преку спроведување родови ревизии и разгледување и реформирање на внатрешните практики кои ја попречуваат нивната ефективна застапеност во партиските структури.

Пораките од кампањата најчесто беа презентирани на македонски и албански јазик, а во некои случаи и на босански, ромски, српски, турски и влашки јазик. Покрај двајцата претседателски кандидати во првиот круг, осум етнички албански политички партии учествуваа во парламентарната трка како дел од различни коалиции. Партиите на етничките Бошњаци, Ромите и Турците се приклучија на парламентарната трка како дел од коалицијата ДУИ. Ромската политичка партија АВАЈА регистрираше кандидатски листи во четири изборни единици. Неколку претставници на партијата на етничките малцинства пријавија до МНИ на ОДИХР дека сегашниот систем на распределба на средствата за кампањата и другите средства ја попречува нивната способност да водат рамноправна кампања. Покрај тоа, во текот на целиот период на кампањата беа забележани случаи на дискриминаторска реторика, вклучително и употреба на

⁵⁴ На пример, инцидентите за време на кампањата вклучуваат вербален напад врз телевизиска екипа од поддржувачи на ВМРО-ДПМНЕ на митингот на 4 април; билборд со претседателскиот кандидат поддржан од коалицијата ВРЕДИ во Скопје беше запален на 7 април; на 9 април, лидерот на СДСМ го обвини ВМРО-ДПМНЕ дека користи тактики на притисок и им се заканува на новинарите; на 10 април, генералниот секретар на ВМРО-ДПМНЕ повика на ставање крај на „корупцијата на СДСМ“ на настан во Крушево; а на 11 април, на митингот во Босилово, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ ги карактеризираше изборите како избор помеѓу „горда Македонија“ и СДСМ која дејствува „како пион на ДУИ“. Канцеларијата на пратеник на ВМРО-ДПМНЕ во Кочани беше обиеана на 22 април, а на 1 мај беше пријавено дека е вандализиран штабот на Либерално-демократската партија (ЛДП), дел од коалицијата предводена од СДСМ. На 28 април, канцеларија на *Левица* во Скопската општина Аеродром пријави дека еден од нивните активисти бил нападат и дека му биле одземени материјалите од кампањата. На 3 мај, ВМРО-ДПМНЕ во Струмица пријави физички напад врз лидерот на нивното младинско крило.

⁵⁵ На пример, на 25 и 29 април, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ, за време на митинзите во Кичево и Ѓорче Петров, изјави дека „бракот е заедница, не меѓу родител еден и родител два, туку меѓу маж и жена“.

⁵⁶ Долгорочните набљудувачи на МНИ на ОДИХР набљудуваа 79 настани од кампањата на 7 политички партии и 6 претседателски кандидати. Од нив, 19 беа настани од претседателската кампања, 12 од парламентарната кампања и 48 настани кои ја покриваа парламентарната и претседателската трка. Вкупно, 92 отсто од локациите на кампањата беа достапни за лицата со физичка попреченост.

изразени националистички слогани, во некои случаи мешајќи ги согледаните постапки на политичките партии со одредени етнички заедници.⁵⁷

С. КАМПАЊА НА СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИ

Околу 80 отсто од жителите на Северна Македонија имаат пристап до интернет, при што половина имаат сметка на социјална мрежа.⁵⁸ Најпопуларни платформи се Фејсбук, кој го користат 52,5 отсто од лицата постари од 13 години и Инстаграм, кој го користат 45,1 отсто. Дигиталното опкружување на кампањата не е регулирано со закон. Само неколку кандидати се придржуваат до доброволниот кодекс на однесување за онлајн активности изготвен од Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ).⁵⁹ Во предизборието немаше организирани државни напори за идентификување или справување со дезинформациите и манипулативните содржини. Иако многу изборни учесници ги обвинија своите противници за дезинформации, наводните дезинформации не беа насочени кон критичните изборни процеси, како што се информациите за гласачите, туку наместо тоа, посочуваа примери на кандидати кои погрешно ги претставуваат своите достигнувања или степенот на нивната поддршка.⁶⁰

Законодавниот дом треба да ги разгледа, во консултација со медиумскиот регулатор и другите засегнати страни, чекорите за регулирање на кампањските активности и политичкото рекламирање во онлајн медиумите и порталите на социјалните мрежи и нивното финансирање.

Кандидатите активно водеа кампања на платформите на социјалните мрежи. МНИ на ОДИХР забележа дека кандидатите ја ангажираа публиката првенствено со повикување на настани од офлајн кампањата.⁶¹ Лидерите и кандидатите на партиите имаа поголем онлајн ангажман од нивните партиски профили.⁶² Лидерот на ВМРО-ДПМНЕ доминираше во онлајн дискурсот, со 18 од 20 постови со најголем ангажман.⁶³ Фреквенцијата на објавување беше усогласена со различни кампањски стратегии: претседателскиот кандидат поддржан од ДУИ значително ги зачести постовите непосредно пред првиот изборен ден, додека фреквенцијата на објавување на

⁵⁷ На пример, на Фејсбук профилот на *Левица* на 7 април беше споделена порака во која се вели дека „време е да се стави крај на влијанието на ДУИ-зацијата и албанизацијата на Македонија“, а на 29 април лидерот на партијата објави политичка програма во која се повикува на етнички македонски државни функционери и укинување на политичките партии организирани врз основа на етничка припадност. За време на предизборниот период, *Левица* во неколку наврати навредливо коментираше против Бугарија, Бугарите и ЕУ. На 18 април лидерот на *Левица* на својот Фејсбук профил објави дека: „Бугарите во Уставот се предавство, денес започнува бугарската фашистичка окупација на Македонија“. Политичарите од ДУИ јавно искажаа толкувања дека слоганот на ВМРО-ДПМНЕ „Направи ја Македонија твоја“ е антиалбански.

⁵⁸ Според [Профилот на дигиталниот развој](#) на Република Северна Македонија на Обединетите нации (ОН) за 2021 година, во 2020 година, 81,4 проценти од населението имало пристап до интернет. За користење на социјалните мрежи, видете го и [DataReportal Digital 2024 Report](#), во кој се заклучува дека 45,4 проценти од населението користат социјални мрежи.

⁵⁹ АВМУ ја информираше МНИ на ОДИХР дека, пред почетокот на кампањата, три политички партии и 22 медиуми ветише дека ќе се придржуваат до [Кодексот на однесување](#).

⁶⁰ На пример, во случај со голема видливост, на 2 април, новинар објави акциски план на ВМРО-ДПМНЕ кој наводно вклучувал изработка на лажни анкети на јавното мислење. ВМРО-ДПМНЕ реагираше со став дека акцискиот план за кој станува збор е фалсификат од страна на нивните политички противници.

⁶¹ МНИ на ОДИХР набљудуваше 19 Фејсбук профили на претседателски кандидати, политички партии и нивните лидери од 21 март до 18 мај.

⁶² Во периодот од 21 март до 8 мај, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ имаше највисоко ниво на онлајн ангажман (753.082 интеракции), по што следеше претседателскиот кандидат поддржан од коалицијата ВРЕДИ (300.467 интеракции) и претседателскиот кандидат поддржан од СДСМ (283.002 интеракции).

⁶³ Десетте профили кои добија најголем ангажман: 1. лидерот на ВМРО-ДПМНЕ, 2. претседателскиот кандидат поддржан од коалицијата ВРЕДИ, 3. претседателскиот кандидат поддржан од коалицијата предводена од СДСМ, 4. претседателскиот кандидат поддржан од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ, 5. лидерот на *Левица*, 6. претседателскиот кандидат поддржан од коалицијата предводена од ДУИ, 7. СДСМ, 8. *Левица*, 9. лидерот на СДСМ, 10. ВМРО-ДПМНЕ

СДСМ се зголеми околу почетокот на кампањата. Спротивно на тоа, лидерите на Левица, коалицијата ВРЕДИ и ВМРО-ДПМНЕ постепено го зголемуваа постирањето, достигнувајќи го врвот за време на неделата на започнување на кампањата, што укажува на стабилна, конзистентна стратегија за ангажман. Повеќето онлајн пораки промовираа кандидати и програми со неутрален тон, но реториката стана сè понегативна откако започна парламентарната кампања, особено од лидерите на ВМРО-ДПМНЕ и Левица.⁶⁴

IX. ФИНАНСИРАЊЕ НА КАМПАЊАТА

A. ПРИХОДИ И РАСХОДИ

Финансирањето на кампањите првенствено е регулирано со Изборниот законик, Законот за финансирање на политичките партии и Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси. Измените на Изборниот законик од март 2024 година го стеснија опсегот на преодното известување за финансирањето на кампањата, го скратија рокот за поднесување на конечниот финансиски извештај и дефинираа одредени лимити за донации. Додека некои од овие амандмани ги подобрија техничките аспекти на рамката за финансирање на кампањата, тие не адресираа голем број претходни препораки на ОДИХР и Венецијанската комисија и не ги отстранија системските недостатоци утврдени од Државниот завод за ревизија (ДЗР) и Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК).⁶⁵

Политичките партии кои добиле најмалку еден процент од гласовите на претходните парламентарни или локални избори, имаат право на јавно финансирање, кое исто така може да се искористи за целите на кампањата, без законски утврдени ограничувања.⁶⁶ Партиите, исто така, може да земаат заеми за финансирање на нивните кампањи. Сепак, ограничувањата, критериумите за подобност и другите важни детали поврзани со заемите не се наведени во законот. Кампањата на трети страни не е регулирана, спротивно на меѓународната добра практика и претходните препораки на ОДИХР.⁶⁷

Претседателските и парламентарните кампањи не добиваат директно јавно финансирање. Сепак, државата ги надоместува трошоците на радиодифузните, печатените и онлајн медиумите регистрирани во ДИК за кампањски реклами. За парламентарните избори, формулата за рефундирање ги фаворизира најголемите владејачки и опозициски коалиции во парламентот, обесправувајќи ги малите и непарламентарните партии. Бидејќи законот не регулира како таквото финансирање треба да се примени на претседателските избори, ДИК ја примени истата формула за претседателските кандидати кои влегоа во договорни спогодби со партиите што ги

⁶⁴ На пример, во пост од 9 април, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ ја обвини претседателската кампања на СДСМ дека користи „балкански-мачо“ стил на „евтини примитивни навреди“ против опозицискиот кандидат. На 21 април, истиот лидер на партијата ја обвини владата и ДИК дека планираат да манипулираат со гласовите. На 26 април, објава на Фејсбук на СДСМ ја обвини ВМРО-ДПМНЕ дека ги разгорува етничките тензии за да ја врати земјата во „грдото минато“. На 30 април, *Левица* постираше за наводниот обид на „бугарските структури да го воскреснат неофашизмот“ во Северна Македонија.

⁶⁵ Овие препораки вклучуваат регулирање на финансирањето на кампањите од трети страни, поднесување извештај за придонеси и заеми во натура, усогласување на временските рамки и роковите за прием и објавување на извештаите, како и обезбедување соодветни овластувања, ресурси и санкционирачка моќ на надзорните тела. Видете го и [Годишниот извештај на ДЗР за 2022 година](#).

⁶⁶ Во 2023 година, вкупното државно финансирање наменето за парламентарните партии изнесуваше приближно 6,5 милиони евра.

⁶⁷ Став 256 од [Заедничките насоки на ОДИХР и Венецијанската комисија за регулирање на политичките партии од 2020 година](#) наведува: „Третите страни треба да бидат подложени на слични правила за донации и расходи како и политичките партии за да се избегнат ситуации кога трети страни може да се користат за заобиколување на прописите за финансирање на кампањите“.

исполнуваат условите, што резултираше со финансирање на кандидатите за претседател што го отсликува нееднаквото финансирање на политичките партии.⁶⁸ Формулата за рефундирање на трошоците и нејзината примена за претседателските избори не е во согласност со заложбите на ОБСЕ и принципот на еднакви можности за кампања.⁶⁹

Треба да се размисли за ревидирање на системот на финансирање на изборните кампањи, врз основа на објективни, јасни и разумни критериуми. За претседателските кандидати, јавните средства би можело да се распределат подеднакво, додека за парламентарните кампањи, распределбата може да биде пропорционална врз основа на изборните резултати на партиите. За кампањските активности на непарламентарните и новоформираните партии, распределбата на јавното финансирање треба да се разгледа потенцијално врз основа на минимални прагови на поддршка.

Кампањите може да се финансираат преку парични и непарични донации, партиска членарина или заеми. Индивидуалните граѓани можат да донираат до 3.000 евра, додека правните лица можат да донираат до 30.000 евра по кампања.⁷⁰ Според законот, ограничувањето на трошоците е утврдено на 110 денари по избор, по регистриран гласач, во изборната единица, ограничување кое се применува кумулативно во двата круга од претседателските избори.⁷¹ За овие избори, износот на донациите пријавени од парламентарните кандидати беше значително помал од средствата наменети за рефундирање на кампањата од страна на државата.⁷² Донации

⁶⁸ Став 7.5 од [Копенхашкиот документ на ОБСЕ од 1990 година](#) наведува дека земјите учеснички треба „да го почитуваат правото на граѓаните да бараат политичка или јавна функција, поединечно или како претставници на политички партии или организации, без дискриминација.“ Види го и ставот 1.2.3.a.iii. од [Кодексот на добри практики за изборни прашања](#) на Венецијанската комисија од 2002 година. Вкупните средства издвоени од ДИК за платен медиумски оглас за претседателските избори изнесуваа 3,6 милиони евра, а во случај на втор круг, дополнителни 1,8 милиони евра. Средствата беа распределени на следниов начин: кандидатите поврзани со двете најголеми партии во мнозинство, односно малцинство (г-дин Османи, г-дин Пендаровски, г-ѓа Силјановска-Давкова и г-дин Таравари) можеа да користат 90 отсто од овие средства; седум отсто беа поделени меѓу кандидатите поддржани од партиите без парламентарна група (г-дин Јакимовски и г-ѓа Ванковска-Цветковска); додека останатите 3 отсто беа посветени на кандидатот поддржан од непарламентарните партии, имено, г-дин Димитриевски.

⁶⁹ Вкупните средства издвоени од ДИК за платен медиумски оглас за парламентарни избори изнесуваа 3,6 милиони евра. Од оваа сума, 45 отсто беа поделени помеѓу коалициите предводени од СДСМ и ДУИ; други 45 отсто помеѓу ВМРО-ДПМНЕ и коалициите предводени од ВРЕДИ; 7 отсто помеѓу коалицијата предводена од *Левица* и ГРОМ, а 3 отсто беа поделени меѓу преостанатите 11 кандидатски листи кои немаат застапеност во парламентот во заминување. Став 7.6 од [Копенхашкиот документ на ОБСЕ од 1990 година](#) ги обврзува земјите учеснички да им ги обезбедат на „политичките партии и организации потребните правни гаранции за да им овозможат да се натпреваруваат едни со други врз основа на еднаков третман пред законот“. Видете го и прилогот, членовите 1 и 8 од [Препораката Rec\(2003\)4](#) на Комитетот на министри на Советот на Европа до земјите членки за Заедничките правила против корупцијата во финансирањето на политичките партии и изборните кампањи. Видете го и [Кодексот на добри практики на Венецијанската комисија од 2009 година во областа на политичките партии](#), став 163.

⁷⁰ Забранети се донации од странски или анонимни извори, општински власти, државни претпријатија, верски и добротворни организации и од медиуми.

⁷¹ Едно евро е еднакво на 62 денари (македонски денар). Севкупниот лимит на трошоци за парламентарните кампањи е поставен на приближно 3,2 милиони евра, поделени по изборни единици врз основа на бројот на гласачи.

⁷² Пријавените донации од физички и правни лица изнесуваат 659.768 евра, од кои 86 отсто припаѓаат на коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ. Членот 1 од Додатокот на [Препораката Rec\(2003\)4](#) на Комитетот на министри до земјите-членки за заедничките правила против корупцијата во финансирањето на политичките партии и изборните кампањи наведува дека државната поддршка треба да биде ограничена на разумни придонеси. Треба да се применат објективни, фер и разумни критериуми во однос на распределбата на државната поддршка. Видете го и ставот 205 од [Заедничките насоки на ОДИХР и Венецијанската комисија за регулирање на политичките партии](#) од 2020 година, во кој се наведува дека при изготвувањето на законодавството за системите за политичко финансирање, државите треба да се погрижат да создадат балансиран систем на приватно и јавно финансирање, вклучувајќи фер критериуми за распределба на јавната финансиска поддршка.

на сметките на кампањата може да се направат дури и по објавувањето на конечните резултати, практика што некои соговорници на МНИ на ОДИХР, вклучително и надзорните институции, ја сметаат како можност за зголемување на потенцијалот за клиентелизам.

*За да се спречат можности за трансакции *quid pro quo*, законските одредби во врска со донациите за изборните кампањи треба да се ревидираат за да се усогласат временските рокови за донации со периодот на кампањата и да се отстрани можноста за донирање на сметките на кампањата по изборите.*

Не постојат одредби во законот за регулирање на платеното политичко рекламирање на платформите на социјалните мрежи, ниту пак институција одговорна за надзор на финансирањето на активностите на онлајн кампањата.⁷³

В. ПОДНЕСУВАЊЕ ИЗВЕШТАИ И НАДЗОР

Сите учесници во изборите се должни да поднесат три преодни извештаи: два пред и еден по изборите. И покрај претходните препораки на ОДИХР, финансиските извештаи не можат да се поднесуваат по електронски пат и не се ревидираат. Сите извештаи мора да бидат доставени до Државниот завод за ревизија (ДЗР), Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) и ДИК, кои се должни да ги објават на своите интернет страници, но не во законски пропишан рок. Конечниот финансиски извештај се доставува до ДЗР во рок од 60 дена по објавувањето на изборните резултати, а ревизијата треба да заврши во рок од дополнителни 60 дена. Роковите за поднесување на финалните финансиски извештаи се премногу долги за да овозможат навремени ревизии и се спротивни на меѓународната добра пракса и претходната препорака на ОДИХР.⁷⁴

Законските измени од март 2024 година го отстранија условот за пријавување на расходите во преодните извештаи, опфаќајќи ги само приливите и намалувајќи ја транспарентноста. Упатствата дадени од Министерството за финансии дополнително ги исклучија информациите потребни за соодветен финансиски надзор, што доведе до тоа политичките партии да поднесуваат нееднакви или нецелосни преодни извештаи, со што дополнително се намали транспарентноста и отчетноста.⁷⁵ Трошоците направени од политичките партии за поддршка на претседателските кандидати не се предмет на финансиско известување, ниту од страна на претседателските кандидати, ниту од страна на политичките партии во нивните годишни финансиски извештаи. Некои парламентарни кандидати не ги доставија преодните извештаи навремено или во потребниот формат. Спротивно на законот, ДКСК не поведе постапка против

⁷³ Според Библиотеката „Метаад“ ([Meta Ad Library](#)), во периодот на парламентарната кампања, кандидатските листи, партиите што ги поддржуваат и нивните водечки поединци потрошиле вкупно 121.713 евра за рекламирање, при што коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ потрошила 53.484 евра, а коалицијата предводена од СДСМ потрошила 29.637 евра. Истовремено, двајца претседателски кандидати во вториот круг од кампањата директно направија вкупни трошоци за рекламирање од приближно 17.374 евра. Од овие трошоци, на претседателскиот кандидат поддржан од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ му припаѓаат 12.447 евра, додека на кандидатот поддржан од коалицијата предводена од СДСМ 4.927 евра.

⁷⁴ Став 200 од Заедничките насоки на ОДИХР и Венецијанската комисија за регулирање на политичките партии препорачува дека „[и]звештаите за финансирање на кампањите треба да се поднесат до соодветните органи во период од не повеќе од 30 дена по изборите“.

⁷⁵ Според упатството, во преодното известување не беше потребно вклучување на информации за придонеси во натура, заеми и средства префрлени од политичките партии. Исто така, за парламентарните избори, не беше потребно да се вклучи распределба на трошоците по изборна област, што го отежнува следењето дали натпреварувачите се придржувале до ограничувањето на трошоците за секоја изборна единица, како што се бара со закон. Погледнете ги ставовите 258 и 261 од Заедничките насоки на ОДИХР и Венецијанската комисија за регулирање на политичките партии за 2020 година.

овие партии.⁷⁶ Свкупно, иако бројот и тајмингот на преодните извештаи и нивното доставување до три различни институции им наметнаа значителен административен товар на кандидатите, овие мерки не ја зајакнаа транспарентноста на финансирањето на кампањата.

Сите извештаи за финансирање на кампањата треба да содржат информации за приливите и направените трошоци, вклучувајќи ги и оние на политичките партии кои ги поддржуваат претседателските кандидати. Извештаите треба да се доставуваат по електронски пат во лесно пребарлив формат и јавно да се објават веднаш по поднесувањето. Роковите за поднесување и ревизија на конечните финансиски извештаи треба да се скратат за да се усогласат со меѓународната добра практика.

ДКСК може да покрене истраги по службена должност за прекршоци во однос на финансирањето на кампањата, врз основа на неофицијални извештаи или по приемот на формален приговор и е должна да донесе решение во рок од пет дена. По распишувањето на изборите, ДКСК покрена 42 предмети врз основа на неофицијални извештаи и 3 по службена должност, применувајќи општ рок од 60 дена, наместо законски утврдените пет дена, што беше применето само на еден формален приговор.⁷⁷ Поради финансиските ограничувања и за разлика од претходните избори, ДКСК не распореди теренски набљудувачи за да ги идентификува потенцијалните злоупотреби на административните ресурси и да ги следи трошоците за кампањата, ниту изврши увид во банкарските сметки на кандидатите за време на периодот на кампањата, што влијаеше на целокупната ефикасност на надзорот. Покрај тоа, ДКСК ангажираше аналитичари за да ги испитаат финансиските извештаи доцна во процесот, а овие аналитичари имаа ограничен пристап до информации, што дополнително го намали опсегот на анализата.⁷⁸

За унапредување на транспарентноста и ефективностa на надзорот на финансирањето на кампањите, Државната комисија за спречување на корупцијата и Државниот завод за ревизија треба да бидат соодветно опремени и да ја поседуваат потребната техничка експертиза. Овие институции треба да спроведуваат ефективна контрола на финансирањето на кампањата и соодветно и навремено да ги разгледуваат сите извештаи и приговори во врска со наводните нерегуларности.

⁷⁶ Само 10 од 17 парламентарни кандидати ги доставија своите преодни извештаи во согласност со законските одредби. Од вкупно 34 извештаи потребни во парламентарната трка, само 22 беа навремено доставени. Девет извештаи не содржеа информации за донации, а еден извештај пријави донација од незаконски извор. Само пет извештаи содржеа информации за средствата префрлени од редовните сметки на политичките партии. Претседателските кандидати ги доставија своите преодни извештаи навремено, при што дел од нив не пријавија донации во извештајните периоди. ДЗР, ДИК и ДКСК ги објавија првите извештаи онлајн еден ден по поднесувањето, додека вторите извештаи беа објавени веднаш само од ДКСК.

⁷⁷ Повеќето случаи беа поврзани со прекршување на забраните за нови инвестиции и вработувања, како и јавно промовирање на проекти финансирани од државата по распишувањето на изборите. За 9 од овие случаи, дури и ова општо правило од 60 дена не беше испочитувано, а решенијата за предметите сè уште беа во процедура на денот на изборите.

⁷⁸ ДКСК го објави огласот за слободни работни места во текот на втората недела од претседателската кампања, два дена пред почетокот на парламентарната кампања. Според ДКСК, аналитичарите, ангажирани како консултанти, немале дозвола за пристап до внатрешните бази на податоци и банкарските сметки на кандидатите и имале пристап само до јавно достапни извештаи.

X. МЕДИУМИ

A. МЕДИУМСКО ОКРУЖУВАЊЕ

Медиумскиот пејзаж е разновиден, со 40 телевизиски станици, 58 радио станици и 22 печатени медиуми низ целата земја, како и над 200 онлајн портали. Телевизијата е главниот извор на информации, но информативните онлајн портали се сè повлијателни. Додека медиумското опкружување е генерално слободно, квалитетот на новинарството е негативно погоден од политичката фрагментација, етничките поделби, интензивната конкуренција меѓу бројните медиуми на ограничен пазар и неповолните услови за работа на новинарите, што доведува до самоцензура и недостаток на истражувачко новинарство.

Измените во ноември 2022 година на Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, заедно со измените на Кривичниот законик од февруари 2023 година, воведоа засилени заштитни мерки за новинарите.⁷⁹ Овие амандмани, заедно со назначувањето од 2022 година на четворица јавни обвинители за забрзување на решавањето на тужбите во кои се вклучени новинари, придонесоа за поголема институционална доверба, според соговорниците на МНИ на ОДИХР.⁸⁰ И покрај овие позитивни трендови, онлајн нападите, вклучително и врз жените новинари, изолираните инциденти на физички напади и тужби за заплашување (вклучувајќи и SLAPPS) насочени кон медиумските работници, остануваат проблематични.⁸¹

B. ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА

Уставот гарантира слобода на изразување и слобода на медиумите. Изборниот законик налага сите медиуми, вклучително и информативните онлајн портали, да ги покриваат изборите на фер, избалансиран и непристрасен начин и набројува детални услови и временски рамки за емитување материјал за кампањата, како и санкции за непочитување.⁸² Сепак, овие одредби се однесуваат само на покривање на политичките партии, а не на претседателските кандидати, и како и со финансирањето на кампањите, тие ги фаворизираат најголемите владејачки и опозициски коалиции, ограничувајќи ги можностите за сите кандидати да имаат еднаков пристап до медиумите (види и *Правна рамка, Кампања и Финансирање на кампања*).⁸³

Одредбите од Изборниот законик кои овозможуваат финансирање на платено политичко рекламирање во медиумите директно од државниот буџет беа критикувани од многу соговорници на МНИ на ОДИХР, кои сметаат дека оваа мерка ја зацврстува зависноста на медиумите од државните средства. Покрај тоа, иако од медиумите се бара да се регистрираат во ДИК за рефундирање на политичкото рекламирање, не постојат посебни правила кои ја

⁷⁹ Со измените, меѓу другите мерки, се зголемија казните за напад врз новинари или медиумски работници и се намалија казните за клевета за новинари, уредници и медиуми.

⁸⁰ Обвинителството е во директен контакт со „Здружението на новинарите на Македонија“ (ЗНМ) и може да покренува кривични предмети во име на медиумските практичари, со што се намалува товарот на приватното гонење.

⁸¹ Според ЗНМ, во 2024 година, новинар бил физички нападнат и повреден за време на интервју во Кичево и подоцна бил уапсен по физички инцидент. Новинарот потоа беше ослободен, но се соочува со кривични пријави. Многу медиумски практичари пријавија до МНИ на ОДИХР редовни онлајн напади, со зголемен број случаи против жени новинари. Често, овие случаи не се пријавуваат или гонат. KEJC (CASE), Коалицијата против SLAPPS (Стратешки тужби против учеството на јавноста) во Европа, [документираше](#) пет неодамнешни тужби за заплашување во Северна Македонија.

⁸² Јавниот радиодифузен сервис е должен да ги следи строгите правила за доделување на време во своите емисии за време на изборните периоди и мора да одвои бесплатно време за емитување на изборните кандидати и да одржи дебати помеѓу главните владејачки и опозициски партии, како и претседателските кандидати. Другите медиуми имаат право да нудат платени политички реклами.

⁸³ За овие избори, четирите најголеми партии беа СДСМ, ВМРО-ДПМНЕ, ДУИ и коалицијата ВРЕДИ.

регулираат подобноста на информативните онлајн портали за такво финансирање. Повеќето соговорници на МНИ на ОДИХР тврдеа дека значителен број портали биле креирани непосредно пред изборите за да добијат државни средства за време на изборните кампањи и, во некои случаи, да ги насочат овие средства кон политичките партии.

Може да се преиспита практиката државното финансирање да се исплаќа директно на медиумите. Доколку се задржи, за да се зголеми отчетноста и транспарентноста, законодавството треба да воспостави јасни и објективни критериуми за подобноста на информативните онлајн портали за државно рефундирање на платеното политичко рекламирање.

Јавниот радиодифузен сервис, и покрај законските измени воведени во јули 2023 година, со цел подобрување на неговото финансирање, останува првенствено финансиран од државниот буџет.⁸⁴ Со измените на Законот за медиуми и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги во март 2024 година се воведоа јавни субвенции за печатените медиуми и се укина забраната за рекламирање во приватните медиуми финансирани од државата за информативни кампањи од јавен интерес.⁸⁵ Измените беа усвоени со декларирана цел за унапредување на одржливоста на секторот. Сепак, многу соговорници на МНИ на ОДИХР ја критикуваа оваа промена како можност за зголемување на политичкото влијание врз медиумите, сектор кој веќе е зависен од државните субвенции.

За да се обезбеди правичен пристап до ресурсите и да се придонесе за поквалитетно и поразновидно медиумско опкружување, може да се истражат алтернативни методи за финансирање на печатените, радиодифузните и онлајн медиумите во рамките на една безбедна и транспарентна рамка, врз основа на инклузивни консултации со сите релевантни засегнати страни.

Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ) е одговорна за регулирање на радиодифузните медиуми и спроведување мониторинг на медиумите во периодот на кампањата.⁸⁶ Пред изборите, АВМУ издаде неколку упатства поврзани со изборите, вклучително и за распределбата на времето за емитување финансирано од буџетот за кампања и применливоста на изборниот молк во медиумите.⁸⁷ Во текот на кампањата, Агенцијата објави соопштение во кое укори рекламирање од СДСМ и ДУИ, кое вклучуваше учество на малолетници, и иницираше прекршочна постапка против *Клан Македонија* за кршење на изборниот молк и *Алфа ТВ* за надминување на ограничувањата за платено политичко

⁸⁴ Согласно измените, средствата за финансирање на јавните радиодифузери се обезбедуваат од државниот буџет во фиксен 1 процент од вкупните даночни приходи, со што се подобрува стабилноста на финансирањето. Јавниот радиодифузен сервис сè уште работи под раководство со истечен мандат од 2019 година поради недостаток на консензус за именување на членови на програмскиот совет во парламентот.

⁸⁵ Согласно амандманите за кои се залагаат големите приватни национални радиодифузери, комисија за државни кампањи составена од претставници од најголемите политички партии, но без учество на граѓански организации или АВМУ, ќе ги избере проектите презентирани преку кампањите од јавен интерес, распределувајќи 0,1 отсто од државниот буџет за оваа намена.

⁸⁶ Поради отсуство на договор меѓу парламентарните партии за назначувањата на членовите на советот на регулаторот, од 2019 година агенцијата работи со раководство со истечен мандат.

⁸⁷ Според упатствата на АВМУ, 9,5 минути платено емитување на час беа распоредени на следниов начин: четири минути комбинирани за кандидатите поддржани од СДСМ и ДУИ (како две партии кои освоија најмногу гласови на последните парламентарни избори); четири минути комбинирани за кандидатите поддржани од ВМРО-ДПМНЕ и коалицијата ВРЕДИ (како две најголеми опозициски партии); една минута комбинирана за кандидатите поддржани од *Левица* и коалицијата предводена од ГРОМ (како парламентарни партии без фракција); и 30 секунди за ЗНАМ, како и сите други партии кои не се претставени во парламентот. На 26 април, АВМУ издаде нови насоки за прераспределба на претседателското време меѓу двајцата кандидати кои останаа во трката; овој амандман не влијаеше на распределбата на времето за емитување за парламентарната трка.

рекламирање. АВМУ ја уживаше довербата на засегнатите страни за време на кампањата, при што соговорниците на МНИ на ОДИХР го истакнаа нејзиното професионално однесување, а некои сугерираа дека продолжувањето на надзорниот мандат на информативните онлајн портали дополнително ќе го зајакне надзорот.⁸⁸

С. МЕДИУМСКО ПОКРИВАЊЕ НА КАМПАЊАТА [ПРИСТАП ДО ДЕТАЛНИ ИНФОРМАЦИИ](#)

Мониторингот на медиумите на МНИ на ОДИХР утврди дека медиумите обезбедија широко покривање на парламентарните и претседателските кампањи.⁸⁹ Јавниот радиодифузен сервис *Македонска радиотелевизија (МРТ)* ги опфати сите изборни кандидати во согласност со законските одредби за распределба на времето на политичките партии во информативните емисии.⁹⁰ На приватните радиодифузери, покривањето на претседателските и парламентарните кампањи често се преклопуваше.⁹¹ Овие медиуми го посветија поголемиот дел од покривањето на изборите на платеното политичко рекламирање, првенствено фокусирајќи се на четирите најголеми коалиции и нивните поддржани претседателски кандидати.⁹² Вкупно, околу 25 отсто од емитувањето поврзано со изборите беше посветено на жените кандидати, главно претседателските кандидати поддржани од ВМРО-ДПМНЕ и Левица.

Во првиот круг од претседателските избори, *Телма* им посвети подеднакво време за емитување на сите седум кандидати. *Алсам-М* им додели речиси еднаква покриеност (16 до 19 отсто) на кандидатите поддржани од четирите најголеми партии. *Сител* главно се фокусираше на кандидатите поддржани од СДСМ и ВМРО-ДПМНЕ, доделувајќи им по 20 отсто од содржините поврзани со изборите. *Канал 5* се фокусираше на истите двајца кандидати, давајќи им на секој од нив 22 отсто покриеност. Тонот на покривање на сите канали беше неутрален, освен на телевизијата *Алфа*, која негативно го претставуваше кандидатот поддржан од СДСМ во околу 51 отсто од покривањето. Меѓу информативните онлајн портали, *Курир.мк* посвети 71 отсто од покривањето на кандидатот поддржан од ВМРО-ДПМНЕ, а *Tetovasot.com* посвети речиси 50 отсто на кандидатот на ДУИ, и двата во голем дел со позитивен тон.

Во вториот круг од претседателските избори, повеќето радиодифузери им доделија еднакво време на двајцата кандидати и одржуваа неутрален тон. Сепак, *Алфа ТВ* и информативниот онлајн портал *Курир.мк* најголем дел од покриеноста ја посветија на кандидатот поддржан од ВМРО-ДПМНЕ (68, односно 64 отсто). Во текот на овој период, медиумите на албански јазик главно ги покриваа двајцата етнички албански претседателски кандидати од првиот круг, кои повеќе не беа во трката: *Tetovasot.com* се фокусираше на кандидатот поддржан од ДУИ (47

⁸⁸ Пред изборите, беше формирано координативно тело составено од претставници на АВМУ и ГО за регистрирање и објавување на сродни известувања, но телото нема овластувања за спроведување.

⁸⁹ МНИ на ОДИХР ги мониторираше јавните радиодифузери *МРТ 1* и *МРТ 2* (на албански јазик), приватните радиодифузери *Сител*, *Канал 5*, *Алсам-М* (на албански јазик), *Алфа ТВ* и *Телма*, како и онлајн порталите *kurir.mk*, *plusinfo.mk*, заедно со *tetovavot.com* и *lajmpress.org* (на албански јазик). Квантитативниот и квалитативниот мониторинг на покриеноста на изборите во ударно време го започна на 1 април.

⁹⁰ Новинарите на јавниот радиодифузер *МРТ* се предмет на строги регулативи за време на периодот на кампањата: *МРТ* е должна да посвети 30 отсто од вестите на општи настани, 30 отсто на владејачките партии, 30 отсто на парламентарната опозиција и 10 отсто на непарламентарните партии и независните кандидати. Во пракса, 30 отсто од изборното покривање во информативните емисии мораше да го распредели на двајцата кандидати поддржани од СДСМ и ДУИ заедно, вкупно 30 отсто помеѓу четворицата кандидати поддржани од ВМРО-ДПМНЕ, *Левица*, коалицијата ВРЕДИ и ГРОМ, а 10 отсто на кандидатот од ЗНАМ. Според мониторингот на медиумите на МНИ на ОДИХР, коалициите предводени од СДСМ и ДУИ, заедно со владините актери, добија 41 отсто од покриеноста посветена на кандидатите во ударно време на *МРТ*, додека големите опозициски партии учествуваа со 46 отсто од емитувањето.

⁹¹ На пример помеѓу двата изборни дена, радиодифузерите одвоија 49 отсто од известувањето во ударно време за парламентарните избори, 30 отсто за вториот круг и 21 отсто за изборите воопшто.

⁹² На пример, повеќе од 60 отсто од содржината поврзана со изборите на приватните радиодифузери *Сител* и *Алсам-М* беше платено политичко рекламирање.

отсто), додека *Lajmpress.org* опширно го покриваше кандидатот поддржан од ВРЕДИ (40 отсто), и двата во претежно позитивен тон.

Повеќето радиодифузери одржуваа во голема мера неутрален тон во покривањето на парламентарната кампања. *Алсат-М* и *Телма* обезбедија 15 до 23 отсто од покриеноста на секоја од коалициите поддржани од четирите најголеми партии во парламентот. Спротивно на тоа, *Канал 5* првенствено се фокусираше на СДСМ и ВМРО-ДПМНЕ (28 отсто, односно 34 отсто). Меѓу информативните онлајн портали, *Курир.мк* посвети 74 отсто од својата покриеност на ВМРО-ДПМНЕ, а *Tetovasot.com* посвети 68 отсто на ДУИ, и двата во претежно позитивен тон.

Во согласност со своите законски обврски, *МРТ* прикажа неколку телевизиски дебати во кои беа вклучени главните кандидати на парламентарните избори и сите претседателски кандидати. Три дебати помеѓу кандидатите во вториот круг се одржаа на приватните национални радиодифузери, овозможувајќи им на гласачите да направат информиран избор. Радиодифузерите беа должни да прилагодат едно издание од информативните емисии и една содржина поврзана со изборите дневно наменета за потребите на лицата со сетилни оштетувања. Позитивно е што, во согласност со законот, националните јавни и приватни радиодифузери следени од МНИ на ОДИХР дополнија делови од нивната содржина во ударно време со титлови или знаковен јазик во текот на изборната кампања.⁹³

XI. РЕШАВАЊЕ ИЗБОРНИ СПОРОВИ

Во сила се прописи за механизмите за решавање на изборни спорови. Сепак, нивната примена е ограничена од нејаснотиите и празнините во законодавството, вклучително и во однос на противречните рокови и паралелните начини за поднесување приговори и жалби.⁹⁴ Гласачите имаат право да поднесуваат приговор само во однос на индивидуалните гласачки права, а правото на жалба на изборните резултати е ограничено само на претставниците на оние кои ги номинирале кандидатите; двете ограничувања се во спротивност со меѓународната добра практика.⁹⁵ Некои претходни препораки на ОДИХР, вклучувајќи ги и оние поврзани со ограниченото право на жалба и рестриктивните рокови, остануваат неадресирани.

ДИК има мандат да одлучува по најголемиот дел од приговорите, додека Управниот суд ги разгледува жалбите против одлуките на ДИК и одлуките на ДКСК за злоупотреба на административните ресурси.⁹⁶ Уставниот суд ја оценува уставноста на правните акти или одлуки поврзани со изборите. Позитивно е што законските измени од март 2024 година појаснија некои рокови за приговори на денот на изборите. Сепак, спротивно на меѓународната добра пракса и претходните препораки на ОДИХР, роковите за поднесување и разгледување на приговори

⁹³ Освен *Клан Македонија*, сите радиодифузери соодветно прилагодија делови од својата содржина за предизборниот период. Но *МРТ 2* не обезбеди знаковен јазик на албански јазик. Листа на достапни програми беше објавена на интернет страницата на АМБУ.

⁹⁴ Предвидени се паралелни поднесоци до подрачните канцеларии на ДИК, ОИК и ДИК. Членовите 49-а, 50-а, 148 и 149 пропишуваат различни рокови за решавање на идентични прашања. Постапките во член 151 не се сеопфатно прецизирани, а обемот делумно се поклопува со оние од член 148; видете исто така член 69-а во врска со членовите 73 и 179-б (1). Видете го ставот II.3.3. од Кодексот на добри практики за изборни прашања на Венецијанската комисија од 2002 година.

⁹⁵ Став II.3.3(f) од Кодексот на добри практики за изборни прашања на Венецијанската комисија од 2002 година препорачува дека „[сите] кандидати и сите гласачи регистрирани во соодветната изборна единица мора да имаат право на жалба. Може да се наметне разумен кворум за жалби од страна на гласачите во врска со резултатите од изборите”.

⁹⁶ Законот ги назначува ОИК да одлучуваат за повредата на индивидуалните гласачки права на денот на изборите; во пракса, тие ги доставуваат барањата на гласачите до ДИК за одлучување.

остануваат премногу кратки за подносителите да подготват значајни претставки и за судовите да донесат аргументирани одлуки.⁹⁷

За да се обезбеди пристап до ефективни правни лекови, правната рамка треба да се разгледа за да се елиминираат непотребните ограничувања на правата на гласачите да поднесуваат изборни приговори и жалби.

Треба да се размисли за продолжување на роковите за поднесување претставки и одлучување по изборни приговори и жалби заради усогласување со меѓународната добра пракса.

Севкупно, постапувањето на ДИК по приговорите не обезбеди пристап до ефективни правни лекови. ДИК го стартуваше онлајн системот за поднесување приговори помалку од 3 недели пред денот на изборите, ограничувајќи ја можноста за поднесување приговори пред тоа. Повеќето приговори до ДИК беа поднесени во двата изборни дена и се однесуваа на регистрацијата на гласачите. Според информациите од базата на приговори со кои управува ДИК, одлуките по многу од овие приговори не се донесени навремено, делумно поради доцнење во комуникацијата со ОИК, што потенцијално влијаеше врз можноста на граѓаните да го остварат своето гласачко право.⁹⁸ ДИК не ги објави повеќето од своите одлуки по приговорите и не обезбеди образложение за поголемиот дел од одлуките кои ѝ беа достапни на МНИ на ОДИХР, од кои многу содржеа различни недостатоци.⁹⁹ На јавни седници беа разгледани само 39 приговори, претежно поврзани со предвременото гласање. Управниот суд го поништи одбивањето на ДИК на приговорот за изборна измама во гласачко место во општина Липково во првиот круг од претседателските избори, утврдувајќи дека ДИК не ги испитала темелно изборните материјали. По парламентарните избори, ДИК доби 26 приговори за оспорување на резултатите, што доведе до поништување на резултатите во 7 избирачки места (видете *Постизборни случувања*).

Треба да се олесни пристапот до правни лекови, како на пример, преку целосно функционален онлајн систем за поднесување претставки. Изборната администрација треба темелно да ги

⁹⁷ ДИК мора да ги реши приговорите за регистрација на гласачите во рок од 2-4 часа и приговорите поврзани со изборните кампањи и оспорувањата на изборните резултати во рок од 72 часа. Управниот суд одлучува по жалбите најчесто во рок од 24-48 часа. За голем број приговори поднесени до ДИК преку ОИК не беше одлучено во законски пропишаните рокови. За да се почитуваат роковите, Управниот суд закажа рочишта за изборните жалби, надвор од работното време на судството. Став 95 од Појаснувачкиот извештај на Кодексот на добри практики за изборни прашања на Венецијанската комисија на Советот на Европа од 2002 година наведува дека „временските рокови мора [...] да бидат доволно долги за да се овозможи жалба, за да се гарантира остварување на правата на одбрана и издржана одлука. Рокот од три до пет дена во прва инстанца (за поднесување жалби и за донесување пресуди) се чини разумен“.

⁹⁸ Според бројките од базата на податоци на ДИК, од 362 приговори што ДИК ги добила на денот на изборите на 24 април, 114 останаа нерешени до затворањето на гласачките места (одлучени беа 248: уважени беа 136, 71 беа одбиени, а 41 се сметаа за недопуштени). Од 610 приговори за регистрација на гласачи добиени од ДИК помеѓу двата изборни дена, помалку од 50 проценти (274) беа одлучени до изборите на 8 мај (46 беа уважени, 20 беа одбиени, а 25 беа оценети како недопуштени). Од 490 приговори добиени на денот на изборите на 8 мај, 283 беа целосно решени до затворањето на гласачките места (199 беа уважени, 68 беа одбиени, а 16 беа оценети како недопуштени); од приговорите кои останаа нерешени, 103 беа одлучени од страна на ДИК, но проверката на одлуката не им беше издадена на засегнатите гласачи од страна на ОИК, додека другите не беа разгледани.

⁹⁹ МНИ на ОДИХР успеа да добие 72 одлуки донесени на 24 април за регистрација на гласачите, при што сите го наведуваа Врховниот суд како апелациона инстанца, кој, според законот, нема надлежност да ги разгледува одлуките на ДИК. Сите, освен четири одлуки, беа без образложение, додека 17 од 33 одбивања наведуваа упатство на ДИК од 2018 година поврзано со референдумите што не е применливо за овие избори. Став 5.11 од Копенхашкиот документ на ОБСЕ од 1990 година наведува дека „административните одлуки против едно лице мора да бидат целосно оправдани и по правило мора да укажуваат на соодветните достапни правни лекови“.

испита сите приговори навремено и да донесе аргументирани одлуки, кои треба веднаш да бидат објавени.

Управниот суд разгледа четири жалби во врска со одлуките на ДИК за регистрација на гласачите и четири жалби во врска со регистрацијата на кандидатите за пратеници. Спротивно на законските обврски, Судот не ги објави своите одлуки за регистрација на гласачите и не ги разгледа овие предмети на јавни седници. Судот ја потврди одлуката на ДКСК за прекршување на забраната за вработување пред првиот круг од изборите, по два круга ревизии. По парламентарните избори, Управниот суд ги потврди сите одлуки на ДИК со кои се поништуваат резултатите од гласачките места (видете *Постизборни случувања*).

До Уставниот суд беа поднесени две претставки: една за оспорување на насоките на АВМУ за распределба на медиумското време меѓу претседателските кандидати и друга за сомневање во уставноста на Изборниот законик во врска со условите за кампања за кандидатите номинирани од групи гласачи без партиска припадност, за кои жалителите тврдеа дека се дискриминаторски. Уставниот суд не ги разгледа навремено претставките, едната беше разгледана и одбиена откако оспорените одредби веќе беа спроведени, додека другата остана неодлучена по изборите. Судот ги припиша доцнењата на недостатокот на скратени рокови за оцена на уставноста.

Многу соговорници на ММНИ изразија сомнеж за правичноста и ефикасноста на пресудувањето по приговорите поврзани со изборите, наведувајќи ги како причина потенцијалот за политичко влијание, можните прекини во меѓуресорската соработка, заостанатите нерешени спорови, како и согледаниот потенцијал за корупција во судството и агенциите за спроведување на законот. Управниот суд и некои членови на ДИК наведуваат дека биле изложени на политички притисок за време на решавањето на постизборните приговори.¹⁰⁰

ХП. НАБЉУДУВАЊЕ НА ИЗБОРИТЕ

Изборниот законик овозможува граѓанско и меѓународно набљудување и им дава право на изборните кандидати да назначат претставници на сите нивоа на изборната администрација, придонесувајќи за транспарентноста.¹⁰¹ Иако легислативата не ја регулира акредитацијата на набљудувачите за вториот круг од претседателските избори, позитивно е што ДИК протолкува дека сите акредитации остануваат валидни до завршувањето на процесот и дозволи дополнителни барања да бидат поднесени пред вториот круг. На инклузивен начин, ДИК акредитираше 915 граѓански и 544 меѓународни набљудувачи за првиот изборен ден и 1.303 граѓански и 771 меѓународни набљудувачи за вториот изборен ден.

Активностите на граѓанските набљудувачи беа минимални пред изборите, при што повеќето соговорници на МНИ на ОДИХР тоа го припишуваа на недостатокот на финансиски средства и промената во фокусот на активностите на граѓанските организации. *ЦИВИЛ – Центар за слобода* спроведе долгорочно набљудување, со мониторинг на кампањите на медиумите и социјалните мрежи, како и следење на дезинформациите и односите меѓу заедниците. *Ромите*

¹⁰⁰ ДИК [обвини](#) за политички притисок по одлучувањето по приговорите поврзани со изборните резултати. Видете и слична [изјава во медиумите](#) на претседателот на Управниот суд. Политичко влијание беше наведено во предметот што го одлучи Основниот суд Тетово за определување на партиското раководство на Алијансата на Албанците, каде што одлуката беше донесена по изземањето на тројца судии, наводно поради политички притисок. Во текот на изборниот период, претседателот на Уставниот суд, исто така, [пријави](#) закани кон неа, припишувајќи ги на нејзината работа.

¹⁰¹ Граѓанските и странските здруженија регистрирани најмалку една година пред денот на изборите со статuti кои вклучуваат заштита на човековите права, заедно со меѓународни организации и претставници на странски земји, можат да аплицираат за акредитација во ДИК до 10 дена пред денот на изборите.

за демократија обезбеди едукација на граѓаните и гласачите во ромските заедници за да се справи со потенцијалното несоодветно влијание врз гласачите и купувањето гласови. За жал, претставниците на *ЦИВИЛ* пријавија дека организацијата била цел на непријателски вербални напади на социјалните мрежи во периодот на кампањата. Дополнително, *Ромите за демократија* пријавија директни закани до двајца набљудувачи од партиски претставници на избирачко место, како и блокирање на нивниот пристап до избирачките места од страна на членовите на ИО во пет општини на денот на претседателските избори.¹⁰²

ХИИ. ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ ИЗБОРИ – ДЕН НА ИЗБОРИ

Првиот круг од претседателските избори, 24 април, беше мирен и добро администриран.¹⁰³ Прописите за изборниот молк генерално се почитуваа, вклучително и во медиумите. Мониторингот на социјалните мрежи на МНИ на ОДИХР забележа дека неколку претседателски кандидати и партиски лидери објавија пораки на социјалните мрежи повикувајќи ги граѓаните да го дадат својот глас. Законот молчи за применливоста на прописите за предизборен молк на социјалните мрежи.

А. ОТВОРАЊЕ НА ИЗБИРАЧКИТЕ МЕСТА И ГЛАСАЊЕ

Отворањето на избирачките места беше оценето како позитивно во 83 од вкупно 93 набљудувани избирачки места, при што генерално се почитуваа законски пропишаните процедури. Сепак, евидентирани се доцнења на 29 избирачки места, вклучувајќи и четири случаи подолги од 30 минути, најмногу поради технички тешкотии во поставувањето на уредите за биометриска идентификација на гласачите (УБИГ).

ММНИ позитивно го оцени гласањето во 99 отсто од 925 набљудувани избирачки места, опишувајќи го процесот како непречен и добро организиран, а ИО како кооперативни.¹⁰⁴ ИО во голема мера ги следеа процедурите, вклучувајќи идентификување на гласачите и нивно потпишување во избирачките списоци. Сепак, повеќе од половина од набљудуваните избирачки места не ги информираа гласачите за постапките за гласање согласно законот, што е важно за намалување на бројот на неважечки гласачки ливчиња. Во 11 отсто од избирачките места, еден или повеќе гласачи беа одбиени, првенствено затоа што немале прифатлива лична карта или не биле запишани во избирачките списоци на тоа избирачко место. Иако УБИГ беа оперативни во речиси сите случаи, во 28 отсто од набљудувањата, не секој гласач можеше успешно да се идентификува со скенирање на отпечатоци од прсти. Групно или семејно гласање имаше во 2 отсто од набљудувањата (17 случаи).

¹⁰² Ромите за демократија одржаа демонстрации на 2 мај, барајќи дополнителна заштита за своите набљудувачи. Како одговор, ДИК апелираше до изборниот персонал за пристап на набљудувачите во текот на целиот изборен процес, а Министерството за внатрешни работи најави зголемено полициско присуство на денот на изборите на 8 мај.

¹⁰³ На денот на изборите, полицијата редовно ја известуваше јавноста за пријавените нередовности, вклучувајќи ги и случаите на купување гласови и заплашување. Но во медиумите имаше наводи за неактивност на полицијата во врска со некои од овие случаи. Вечерта, коалицијата ВРЕДИ одржа прес-конференција, повикувајќи го Министерството за внатрешни работи да преземе мерки во врска со главниот командант на тетовската регионална полиција, кој одби да соработува со советникот распореден од Министерството за внатрешни работи за следење на безбедноста на изборниот процес.

¹⁰⁴ ДИК соопшти дека три избирачки места во општина Куманово не беа отворени за гласање, едно поради немање печат на ИО и две поради неисправност на УБИГ, а четири други избирачки места во општините Делчево, Демир Хисар, Липково и Могила мораа да го продолжат гласањето поради технички проблеми што доведоа до прекин на гласањето повеќе од еден час.

Иако не е противзаконски, во 2 отсто од набљудуваните избирачки места (20 случаи), лицата кои не се членови на ИО го следеа идентитетот на гласачите кои гласале, што може да укаже на притисок врз гласачите. Тајноста на гласањето генерално се одржуваше, но понекогаш беше компромитирана во помалите избирачки места со малку регистрирани гласачи. Врз основа на одлуката на ДИК од 2 април, 644 гласачи регистрирани на 120 избирачки места со помалку од 10 гласачи беа прераспоредени во најблиските избирачки места, при што овие гласачи ги дадоа своите гласачки ливчиња во посебни гласачки кутии и тие гласачки ливчиња се бројат одделно, што потенцијално ја загрозува тајноста на гласањето.

За да се обезбеди тајноста на гласот, треба да се ревидираат правните критериуми за утврдување на избирачките места. Особено, избирачките места со помалку од десет гласачи треба да се спојат со блиските избирачки места и нивните гласачки ливчиња заедно.

Набљудувачите на ММНИ забележаа дека процесот на гласање е во голема мера транспарентен. Овластените претставници на изборните кандидати го следеа процесот на гласање во околу 77 отсто, а граѓанските набљудувачи беа присутни во 9 отсто од избирачките места, придонесувајќи за транспарентноста. Во набљудуваните избирачки места, жените сочинуваа 51 отсто од членовите на ИО и 61 отсто од претседателите. За жал, приближно половина од набљудуваните избирачки места не беа достапни за лицата со физичка попреченост, а распоредот беше несоодветен за таквите гласачи во секое петто избирачко место.

В. ПРЕБРОЈУВАЊЕ И СУМИРАЊЕ

Пребројувањето беше оценето како ефикасно во 81 од 90 набљудувања. Негативни оценки беа направени на 9 избирачки места поради тоа што ИО пропуштија важни клучни процедурални чекори или не ги завршија пропишаните процедури пред пребројувањето. ММНИ забележа сериозни процедурални грешки вклучително и неброење на потписите на гласачите (21 случај), неважење на неискористените гласачки ливчиња (21 случај) и неевидентирање на сите податоци во записниците за резултати (18 случаи). Постапките не беа спроведени според пропишаниот редослед или беа направени истовремено во 50 случаи, што негативно влијаеше на транспарентноста. Во осум набљудувани случаи, валидноста на гласачките ливчиња беше неконзистентно утврдена или оспорена од страна на некои членови на ИО. Во 10 случаи, видени се лица кои не се членови на ИО како ракуваат со гласачки ливчиња, што предизвикува загриженост за интегритетот на пребројувањето. Набљудувачите на ММНИ истакнаа дека членовите на ИО имале потешкотии со пополнувањето на записниците во 17 случаи.¹⁰⁵ Во 26 избирачки места, ИО не ги објавија јавно записниците како што налага законот.

Процесот на сумирање на резултатите, набљудуван во 74 ОИК, беше оценет како ефикасен и транспарентен, и покрај повремениот пренатрупаност главно поради несоодветниот распоред. Несовпаѓања во некои записници за резултатите на ИО беа забележани во 47 ОИК; во 19 случаи, членовите на ИО беа видени како ги пополнуваат или коригираат записниците, што укажува на недоволно разбирање на процедурите за пребројување. Сумирањето генерално беше завршено до раните утрински часови на 25 април. По затворањето на гласачките места, ДИК почна да објавува делумни резултати, добиени по електронски пат од избирачките места и ги објави прелиминарните резултати врз основа на 90 отсто од записниците непосредно пред полноќ. Беше пријавен одсив на гласачите од 49,92 отсто.

¹⁰⁵ Набљудувачите на ММНИ пријавија разлика во македонските и албанските упатства за обрасците на записниците за резултати, што доведе до конфузија околу нивното пополнување и несовпаѓања меѓу записниците.

С. ОБЈАВА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ПРВИОТ КРУГ ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ ИЗБОРИ

По решавањето на приговорот со кој се оспоруваа резултатите од едно гласачко место во општина Липково (види *Решавање на изборни спорови*), ДИК ги објави конечните резултати од првиот круг на претседателските избори на 2 мај. Резултатите покажаа дека ниту еден од седумте кандидати не добил повеќе од половина од гласовите на сите регистрирани гласачи, што е услов за победа во првиот круг. Во согласност со Уставот, вториот круг од претседателските избори беше закажан за 8 мај помеѓу двајцата главни кандидати, актуелниот претседател Стево Пендаровски (поддржан од коалицијата предводена од СДСМ) и опозициската кандидатка Гордана Силјановска-Давкова (поддржана од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ).¹⁰⁶

XIV. ПАРЛАМЕНТАРНИ И ВТОР КРУГ ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ ИЗБОРИ

Парламентарните и вториот круг од претседателските избори на 8 мај беа генерално мирни.¹⁰⁷ Слично на првиот круг од претседателските избори, МНИ на ОДИХР забележа дека претседателските кандидати и партиските лидери објавуваат пораки на социјалните мрежи повикувајќи ги граѓаните да гласаат, повремено вклучувајќи и пораки од кампањата, потенцијално нарушувајќи ги прописите за изборен молк.

А. ОТВОРАЊЕ НА ИЗБИРАЧКИТЕ МЕСТА И ГЛАСАЊЕ

ММНИ позитивно ги оцени процедурите за отворање на 120 од вкупно 123 набљудувани избирачки места. Членовите на ИО во голема мера беа запознаени со процедурите и одржуваа транспарентност. Сепак, некои процедури не беа следени доследно: записниците за отворање не беа пополнети и потпишани пред да започне гласањето во 24 случаи; гласачките кутии не беа соодветно запечатени во 10 случаи; а серискиот број на сигурносните пломби не беше евидентиран во дневникот во 4 случаи. Членовите на ИО најдоа на тешкотии при конфигурирањето на УБИГ во 11 случаи. Повеќето избирачки места беа отворени со доцнење од не повеќе од 15 минути.¹⁰⁸

Гласањето беше позитивно оценето во 99 отсто од 1.340 набљудувани избирачки места. Процедуралните заштитни мерки, како што се идентификација на гласачите, печат на гласачките листови и потпишување на избирачките списоци, генерално беа правилно спроведени. УБИГ беа поставени и оперативни во речиси сите случаи, но во 24 отсто од случаите забележани од страна на ММНИ, машините не успеаа да идентификуваат некои гласачи со право на глас преку скенирање на отпечатоци од прсти. Тајноста на гласањето генерално беше одржувана, иако во неколку пријавени случаи (19 набљудувања), распоредот на гласачкото место ја компромитираше тајноста на гласањето. Групно или семејно гласање беше забележано во 4 отсто од избирачките места (39 случаи), често под маската на асистирано гласање, што првенствено влијаеше на можноста жените да го дадат својот глас слободно и тајно. Во 4 отсто од избирачките

¹⁰⁶ Г-дин Пендаровски, поддржан од коалицијата предводена од СДСМ, доби 20,49 отсто од важечките гласови, додека г-ѓа Силјановска-Давкова, поддржана од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ, доби 41,21 отсто.

¹⁰⁷ На 8 мај беа пријавени изолирани инциденти поврзани со изборите од страна на обвинителството и полицијата, вклучително и наводни обиди за влијание врз гласачите во Неготино и Кочани, што резултираше со отворање на кривична постапка, додека наводите за купување гласови беа испитани во Охрид, Крива Паланка и Маврово и Ростуше. Вториот случај на крајот беше затворен како неоснован.

¹⁰⁸ ДИК соопшти дека во три избирачки места во општините Кочани, Куманово и Охрид не може да се решат техничките проблеми со биометриските уреди, а ДИК ги овласти ИО да го продолжат процесот на идентификација на гласачите без УБИГ.

места (41 набљудување), беше забележано дека лицата кои не се членови на ИО ги следат гласачите кои гласале. Во 18 случаи, гласачките кутии не беа соодветно запечатени. Законскиот услов ИО да ги информираат гласачите за постапките за гласање не беше исполнет во приближно 41 отсто од избирачките места.¹⁰⁹

За да се спречи групното гласање и да се зачува слободниот избор за секој гласач, Државната изборна комисија треба да ги унапреди обуките и кампањите за едукација на гласачите. Изборните службеници треба да спроведат ефективни процедурални заштитни мерки за време на гласањето, како што се информирање на гласачите за процесот на гласање и почитување на правилата за асистирано гласање за да се спречи групно или семејно гласање.

Кандидатите или претставниците на политичките партии беа присутни во 86 отсто од набљудуваните избирачки места. Граѓанските или меѓународните набљудувачи беа присутни само во 7 отсто од набљудувањата. Во повеќе од 99 отсто од гласачките места, сите присутни овластени лица имаа јасен преглед на процесот и речиси сите ИО целосно соработуваа со набљудувачите на ММНИ. Жените сочинуваа 49 отсто од членовите на ИО и 60 отсто од претседателите на избирачките места. За жал, приближно половина од набљудуваните избирачки места не обезбедија самостоен пристап за лицата со физичка попреченост, а распоредот беше несоодветен за таквите гласачи во едно од пет гласачки места.

В. ПРЕБРОЈУВАЊЕ И СУМИРАЊЕ

Набљудувачите на ММНИ негативно го оценија процесот на пребројување во 16 од 106 набљудувани избирачки места поради процедурални грешки и пропусти, кои генерално се припишуваат на грешки, неразбирање на процедурите од страна на членовите на ИО и обиди за забрзување на процесот. Пропустите вклучуваа неселедење на пропишаниот редослед на постапките во 53 случаи, неброење на потписи на гласачи во 24 случаи и непоништување на неискористените гласачки ливчиња во 28 случаи. Транспарентноста беше компромитирана кога присутните овластени лица немаа јасен преглед на пребројувањето во 10 случаи, претседателите на ИО не прикажуваа доследно гласачки ливчиња во 35 случаи, а гласачките ливчиња беа прикажани со ознаки кои не се видливи во 16 случаи. ИО имаа потешкотии во пополнувањето на записниците за резултати во 26 набљудувања. Во 19 избирачки места, членовите на ИО претходно ги потпишаа записниците пред да ги завршат пребројувањата. Во 14 случаи, во пребројувањето учествуваа лица кои не припаѓаат на ИО.

Сумирањето на резултатите беше оценето како ефикасно и непречено во 64 од 66 набљудувани ОИК. Сепак, во девет случаи, несоодветните простории на ОИК, главно поради недоволен простор, предизвикаа пренатрупаност и намалена транспарентност. И покрај дополнителната обука за пополнување на записниците за резултати помеѓу двата изборни дена, во 49 случаи беа забележани различни грешки и несогласувања, главно аритметички грешки што бараат корекции. Набљудувачите на ММНИ истакнаа дека во 24 случаи, ИО ги пополниле записниците за резултати во просториите на ОИК непосредно пред да ги достават за сумирање.

ДИК треба да преземе мерки за намалување на зачестеноста на процедуралните недоследности за време на пребројувањето на гласовите и аритметичките грешки во записниците за резултати, вклучително и преку ревидирање на процедурите и записниците за резултати и унапредување на обуката на членовите на избирачкиот одбор.

¹⁰⁹ На парламентарните избори, вкупниот број на неважечки гласачки ливчиња беше сличен со првиот претседателски круг, односно 2,7 отсто. Но за вториот круг од претседателските избори, процентот на неважечки гласови се зголеми на 5,6.

По затворањето на гласачките места, ДИК тековно објавуваше делумни резултати поделени по избирачки места. Беше пријавен прелиминарен одсив на гласачите од 55,36 отсто за парламентарните избори и 47,48 отсто за вториот круг од претседателските избори. Овие податоци укажуваат на помало учество на гласачите во претседателската трка во етнички-албанските мнозински области, кои исто така се соочија со поголем број на неважечки гласачки ливчиња.¹¹⁰

XV. ПОСТИЗБОРНИ СЛУЧУВАЊА

По парламентарните избори, ДИК доби 26 приговори со кои се оспоруваа резултатите од гласачките места и севкупните резултати во 2 изборни единици (ЕД). По разгледување на материјалите и пребројување на гласовите од засегнатите избирачки места на јавна седница, ДИК уважи шест приговори поднесени од коалицијата ВРЕДИ и ВМРО-ДПМНЕ, што доведе до поништување на резултатите во седум избирачки места.¹¹¹ Законот наложува поништување на резултатите од гласачкото место во случај да се утврдат одредени процедурални нерегуларности, без оглед на нивниот обем. Во согласност со овие одредби, во некои избирачки места, резултатите беа поништени поради мали несогласувања.¹¹² ДИК истовремено спроведе пребројување на гласовите, што ја компромитираше транспарентноста. Покрај тоа, во процесот на донесување одлуки, некои членови на ДИК беа забележани како гласаат по партиски линии, што може да покаже отстапување од нивните законски обврски за професионално работење.¹¹³ Во повеќето одлуки за отфрлање на приговори, ДИК не ги поткрепи своите наоди и заклучоци.¹¹⁴

По жалбите на коалицијата предводена од ДУИ, по повтореното испитување на изборниот материјал и пребројувањето на гласовите, Управниот суд ги уважи сите одлуки на ДИК со кои се поништуваат резултатите од гласачките места. Изборниот законик пропишува дека гласањето ќе се повтори во избирачките места само ако повтореното гласање може да влијае на изборниот

¹¹⁰ На денот на изборите, на социјалните мрежи кружеа шпекулации дека некои етнички албански политички партии ги обесхрабрувале своите поддржувачи да гласаат во вториот круг од претседателските избори. Врз основа на прелиминарните податоци на ДИК во врска со излезноста, просечната излезност во општините со етничко албанско мнозинство беше 45 отсто на парламентарните избори и 24 отсто на претседателските избори. Во другите општини заедно, излезноста беше 59 отсто на парламентарните избори и 58 проценти на претседателските избори. Во многу такви општини, нискиот одсив дополнително се совпадна со високите стапки на неважечки гласачки ливчиња, на пример, 32,6 отсто во Липково со одсив од 7,4 отсто, 17,8 отсто во Боговиње со 11,9 отсто одсив, или 16,8 отсто во Теарце со одсив од 20,5 отсто.

¹¹¹ Приговорите ги оспорија резултатите во 137 избирачки места во 4 ИЕ и резултатите во 2 ИЕ. Коалицијата ВРЕДИ поднесе 9 приговори поврзани со 9 избирачки места, а коалицијата на ВМРО-ДПМНЕ поднесе 8 приговори поврзани со 109 избирачки места, оспорувајќи некои резултати во ИЕ бр. 5 и 6. Коалицијата на СДСМ поднесе 5 приговори на 17 избирачки места. Од 4 приговори поднесени од *Левица*, 2 оспоруваа резултати во ИЕ бр. 1 и бр. 2, а 2 се однесуваа на 2 ИМ во ИЕ бр. 2. Коалицијата ВРЕДИ на крајот повлече 3 од своите приговори. Резултатите беа поништени во ИЕ 5 во ИМ 1470/1 и 1470 во Долнени, ИМ 1194 и 1202 во Крушево, ИМ 1844 во Струга и ИМ 1272 во Охрид, како и во ИЕ 6 во ИМ 2101 во Желино.

¹¹² Законот налага поништување на резултатите во случаи на несовпаѓање помеѓу бројот на гласачи кои гласале и бројот на гласачки ливчиња во гласачката кутија, несовпаѓање помеѓу бројот на отпечатоци од прсти евидентирани од УБИГ и гласачките ливчиња во гласачката кутија или прекршување на Изборниот законик. Резултатите беа поништени во неколку избирачки места поради несовпаѓања од 1 до 4 гласа или мали грешки во записниците.

¹¹³ Некои членови на ДИК поддржаа активности предложени од партиите од кои се номинирани, како што е ставање на гласање на партиски иницијативи кои, според законот, можат да бидат иницирани само од страна на ДИК по службена должност, вклучително и пребројувања во ИМ со значителен број гласачи кои не беа успешно идентификувани од страна на УБИГ што само по себе не претставува нерегуларност.

¹¹⁴ Додека повеќето усвоени случаи утврдија неправилности преку споредба на податоците во протоколите за резултати и УБИГ, во неколку одлуки за отфрлање не беа обезбедени докази од уредите УБИГ. Тука се опфатени различни ИМ во Боговиње, Гостивар, Струга, Кичево, Врапчиште, Охрид, Демир Хисар, Крушево, Битола и Ресен.

исход, во спротивност со меѓународната добра практика. Покрај тоа, законот не обезбедува решенија за случаи каде што целокупните резултати може да бидат засегнати од кумулативното поништување на неколку резултати од избирачките места, потенцијално дозволувајќи дискрециони одлуки од страна на институциите.¹¹⁵

Правилата во Изборниот законик за поништување на изборните резултати треба да се ревидираат за да се обезбеди дека се пропорционални на утврдените прекршоци. Поништувањето треба да се земе предвид само за сериозни прекршоци кои влијаат на резултатите и може да биде условено со дефиниран праг. За сите поништувања, законот треба да налага повторување на гласањето.

Повторно гласање беше спроведено во засегнатите избирачки места на 22 мај. Приговорот со кој се оспоруваат резултатите од повтореното гласање на гласачко место во општина Желино, поднесен од ДУИ, беше одбиен од ДИК како и од Управниот суд. Повторените избори резултираа со префрлање на еден мандат од коалицијата предводена од ДУИ на коалицијата ВРЕДИ. Конечните резултати од вториот круг од претседателските избори беа објавени на 11 мај, додека парламентарните резултати беа потврдени од страна на ДИК по изборна единица помеѓу 18 и 30 мај. Свкупно, 41 од 120 членови на новиот парламент се жени (34 отсто), што е значително намалување од претходниот состав од 42,5 отсто. Избраната претседателка е првата жена претседател на земјата.

XVI. ПРЕПОРАКИ

Овие препораки, содржани во целиот текст, се даваат со цел да се подобри спроведувањето на изборите во Република Северна Македонија и да се поддржат напорите за нивно целосно усогласување со заложбите на ОБСЕ и другите меѓународни обврски и стандарди за демократски избори. Овие препораки треба да се читаат заедно со досегашните препораки на ОДИХР кои сè уште не се адресирани. ОДИХР е подготвена да им помогне на властите на Северна Македонија во понатамошното унапредување на изборниот процес и адресирање на препораките содржани во овој и во претходните извештаи.¹¹⁶

A. ПРИОРИТЕТНИ ПРЕПОРАКИ

1. Изборниот законик треба опсежно да се ревидира заради отстранување на недоследносите, негово усогласување со други релевантни закони, како и заради усогласување со заложбите на ОБСЕ, меѓународните обврски и добрите практики. Треба да се воспостават сеопфатни правила за водење на кампањата, вклучувајќи пристап до медиумите и финансирање на

¹¹⁵ Став II.3.3.101 од Појаснувачкиот извештај на Венецијанската комисија од 2002 година кон Кодексот на добри практики за изборни прашања препорачува резултатите да се поништат доколку нерегуларностите би влијаеле на исходот во едно избирачко место, изборна единица или земја и налага „во зони каде резултатите се поништени, изборите да се повторат“.

¹¹⁶ Имплементирањето на претходните препораки МНИ на ОДИХР го оценува на следниов начин: препораките 22 и 23 од конечниот извештај од претседателските избори во 2019 година и препораките 10, 17, 19 и 26 од конечниот извештај од локалните избори во 2021 година се целосно имплементирани. Препораките 3, 7, 9, 11 од конечниот извештај од претседателските избори во 2019 година, препораката 11 од конечниот извештај од парламентарните избори во 2020 година и препораките 28 и 32 од конечниот извештај од локалните избори во 2021 година во најголем дел се имплементирани. Препораките 4, 5, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 25 и 27 од конечниот извештај од претседателските избори во 2019 година, препораките 2, 4, 6, 9, 12, 14, 16, 17, 18 и 28 од конечниот извештај од парламентарните избори во 2020 година и препораките 2, 4, 7, 8, 11, 14, 16, 18 и 30 од конечниот извештај од локалните избори во 2021 година се делумно имплементирани. Видете ја и [базата на изборни препораки](#) на ОДИХР.

кампањата за претседателските избори, за да се обезбедат еднакви можности за претседателските и парламентарните кандидати. Секоја таква законска реформа треба да биде јавна, инклузивна и спроведена благовремено пред следните избори.

2. За да се обезбеди оперативна ефикасност на Државната изборна комисија и Општинските изборни комисији, органите треба да обезбедат соодветни, ефективни и навремени буџетски средства за овие тела, вклучително и во неизборни години кога е потребно, за да се обезбедат соодветни услови за ангажирање доволно квалификуван кадар.
3. Сите релевантни органи, вклучувајќи ги и агенциите за спроведување на законот, треба да вложат заеднички напори за следење, идентификување и истражување на наводите за изборни прекршоци, како што се купување гласови, притисок врз гласачите и злоупотреба на административните ресурси. Ваквите истраги треба да се спроведуваат темелно, навремено и транспарентно. Гласачите треба систематски да се информираат за механизмите за пријавување на прекршоци.
4. Релевантните државни и јавни институции треба да преземат дополнителни чекори за унапредување на учеството на жените во изборниот процес и донесувањето политички одлуки. Политичките партии треба да ги идентификуваат и да ги адресираат бариерите за вклучување на жените во политиката, вклучително и преку спроведување родови ревизии и разгледување и реформирање на внатрешните практики кои ја попречуваат нивната ефективна застапеност во партиските структури.
5. Треба да се размисли за ревидирање на системот на финансирање на изборните кампањи, врз основа на објективни, јасни и разумни критериуми. За претседателските кандидати, јавните средства би можеле да се распределат подеднакво, додека за парламентарните кампањи, распределбата може да биде пропорционална врз основа на изборните резултати на партиите. За кампањските активности на непарламентарните и новоформираниите партии, распределбата на јавното финансирање треба да се разгледа евентуално врз основа на минимални прагови на поддршка.
6. За да се обезбеди пристап до ефективни правни лекови, правната рамка треба да се разгледа за да се елиминираат непотребните ограничувања на правата на гласачите да поднесуваат изборни приговори и жалби.
7. ДИК треба да преземе мерки за намалување на зачестеноста на процедуралните недоследности за време на пребројувањето на гласовите и аритметичките грешки во записниците за резултати, вклучително и преку ревидирање на процедурите и записниците за резултати и зајакнување на обуката на членовите на избирачкиот одбор.

В. ДРУГИ ПРЕПОРАКИ

Изборен систем и правна рамка

8. За да се гарантира еднаквост на гласот, законодавството треба да пропише јасна и конзистентна методологија и правила за периодичен преглед на границите на изборните единици од страна на независно тело. Определувањето на границите на изборните единици треба да се спроведе навремено, транспарентно, непристрасно и инклузивно, благовремено пред следните избори.

Изборна администрација

9. За да се зголеми ефективностa на именувањето на општинските изборни комисии и избирачките одбори, треба да се размисли за ажурирање и ревидирање на базата на податоци за државните и јавните службеници и проширување на критериумите за подобност за проширување на групата на соодветни именувани лица. За да се обезбеди стабилност на овие тела, законодавството треба да утврди разумен рок за промени во нивниот состав пред денот на изборите.
10. Сите релевантни субјекти треба да се координираат за да обезбедат независно учество на лицата со различни видови попреченост во целиот изборен процес, во согласност со меѓународните стандарди и добрата практика, обезбедувајќи независен пристап до просториите и распоредот на избирачките места и пристапност во достапни формати на информациите за изборниот процес и за учесниците.

Регистрација на гласачи

11. За да се гарантира дека сите граѓани со право на глас можат ефикасно да го остварат своето право на глас, властите треба да преземат соодветни мерки за да обезбедат сите гласачи, вклучувајќи ги и оние без важечки документи за идентификација, да бидат ефективно вклучени во регистарот на гласачи. Изборниот законик треба да се измени за да се обезбеди ажурирање на регистарот на гласачи помеѓу двата круга на претседателските избори.
12. За да се унапреди точноста на регистарот на гласачи, треба да се воспостават соодветни механизми за ажурирање, усогласување и чистење на релевантните државни бази на податоци кои служат како основа за регистарот. Органите треба да го олеснат спроведувањето на значајни ревизии на регистарот на гласачи и другите релевантни бази на податоци.

Регистрација на кандидати

13. За понатамошно промовирање на плурализмот во регистрацијата на кандидатите, изборното законодавство треба да се ревидира со цел да се обезбеди можност за индивидуални кандидатури.
14. Треба да се преиспита барањето потенцијалните кандидати да го откриваат својот етнички идентитет.

Изборна кампања

15. Законодавниот дом треба да ги разгледа, во консултација со медиумскиот регулатор и другите засегнати страни, чекорите за регулирање на кампањските активности и политичкото рекламирање во онлајн медиумите и порталите на социјалните мрежи и нивното финансирање.

Финансирање на кампањата

16. За да се спречат можности за трансакции *quid pro quo*, законските одредби во врска со донациите за изборните кампањи треба да се ревидираат за да се усогласат временските рокови за донации со периодот на кампањата и да се отстрани можноста за донирање на сметките на кампањата по изборите.

17. Сите извештаи за финансирање на кампањата треба да содржат информации за приливите и направените трошоци, вклучувајќи ги и оние на политичките партии кои ги поддржуваат претседателските кандидати. Извештаите треба да се доставуваат по електронски пат во лесно пребарлив формат и јавно да се објават веднаш по поднесувањето. Роковите за поднесување и ревизија на финалните финансиски извештаи треба да се скратат за да се усогласат со меѓународната добра практика.
18. За унапредување на транспарентноста и ефективностa на надзорот на финансирањето на кампањите, Државната комисија за спречување на корупцијата и Државниот завод за ревизија треба да бидат соодветно опремени и да ја поседуваат потребната техничка експертиза. Овие институции треба да спроведат ефективен надзор на финансирањето на кампањата и соодветно и навремено да ги земат предвид сите извештаи и приговори во врска со наводните нерегуларности.

Медиуми

19. Може да се преиспита практиката државното финансирање да се исплаќа директно на медиумите. Доколку се задржи, за да се зголеми отчетноста и транспарентноста, законодавството треба да воспостави јасни и објективни критериуми за подобноста на информативните онлајн портали за државно рефундирање на платеното политичко рекламирање.
20. За да се обезбеди правичен пристап до ресурсите и да се придонесе за поквалитетно и поразновидно медиумско опкружување, може да се истражат алтернативни методи за финансирање на печатените, радиодифузните и онлајн медиумите во безбедна и транспарентна рамка, врз основа на инклузивни консултации со сите релевантни засегнати страни.

Решавање изборни спорови

21. Треба да се размисли за продолжување на роковите за поднесување претставки и одлучување по изборни приговори и жалби заради усогласување со меѓународната добра пракса.
22. Треба да се олесни пристапот до правни лекови, како на пример, преку целосно функционален онлајн систем за поднесување претставки. Изборната администрација треба темелно да ги испита сите приговори навремено и да донесе аргументирани одлуки, кои треба веднаш да бидат објавени.

Изборни денови

23. За да се обезбеди тајноста на гласот, треба да се ревидираат правните критериуми за утврдување на избирачките места. Особено, избирачките места со помалку од десет гласачи треба да се спојат со блиските избирачки места и нивните гласачки ливчиња заедно.
24. За да се спречи групното гласање и да се зачува слободниот избор за секој гласач, Државната изборна комисија треба да ги унапреди обуките и кампањите за едукација на гласачите. Изборните службеници треба да спроведат ефективни процедурални заштитни мерки за време на гласањето, како што се информирање на гласачите за процесот на гласање и почитување на правилата за асистирано гласање за да се спречи групно или семејно гласање.

Постизборни случувања

25. Правилата во Изборниот законик за поништување на изборните резултати треба да се ревидираат за да се обезбеди дека се пропорционални на утврдените прекршоци. Поништувањето треба да се земе предвид само за сериозни прекршоци кои влијаат на резултатите и може да биде условено со дефиниран праг. За сите поништувања, законот треба да налага повторување на гласањето.

АНЕКС I: КОНЕЧНИ ИЗБОРНИ РЕЗУЛТАТИ

ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ ИЗБОРИ – ПРВ КРУГ¹¹⁷

Вкупен број на запишани гласачи	1.814.317
<i>Број на гласачи во избирачките списоци во земјата</i>	1.713.758
<i>Број на гласачи во списокот на избирачи кои привремено престојуваат во странство</i>	95.116
<i>Број на гласачи пријавени за гласање во странство</i>	2.569
<i>Вкупен број на пријавени гласачи за предвременно гласање</i>	9.809
Вкупен број на дадени гласови (<i>одзив</i>)	905.622(49,92 отсто)
Број на важечки гласови	881.040
Број на неважечки гласови	24.560

Кандидат (согласно редоследот на гласачкото ливче)	Гласови	Процент ¹¹⁸
Стево Пендаровски (подржан од коалицијата предводена од СДСМ)	180.499	20.49
Гордана Силјановска-Давкова (подржана од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ)	363.085	41.21
Стевчо Јакимовски (подржан од коалицијата предводена од ГРОМ)	8.121	0.92
Бујар Османи (подржан од коалицијата предводена од ДУИ)	120.811	13.71
Билјана Ванковска-Цветковска (подржана од <i>Левица</i>)	41.311	4.69
Арбен Таравари (подржан од коалицијата ВРЕДИ)	83.337	9.46
Максим Димитриевски (подржан од ЗНАМ – Движење за Наша Македонија)	83.855	9.52

ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ ИЗБОРИ – ВТОР КРУГ¹¹⁹

Вкупен број на запишани гласачи	1.814.317
<i>Вкупен број на пријавени гласачи за предвременно гласање</i>	13.969
Вкупен број на дадени гласови (<i>одзив</i>)	861.211(47,47 отсто)
Број на важечки гласови	812.899
Број на неважечки гласови	48.289

Кандидат (согласно редоследот на гласачкото ливче)	Гласови	Процент
Стево Пендаровски (подржан од коалицијата предводена од СДСМ)	251.899	30.99

¹¹⁷ Врз основа на [Заклучокот за конечност на резултатите од изборите за претседател на Република Северна Македонија, одржани на 24 април 2024 година \(бр. 09-1854/1\)](#), усвоен од ДИК на 2 мај 2024 година.

¹¹⁸ Сите проценти од добиените гласови се бројат од вкупниот број на валидни гласови, додека ДИК ги наведува процентите од сите дадени гласови.

¹¹⁹ Врз основа на [Заклучокот за конечност на резултатите од изборите за претседател на Република Северна Македонија, одржани на 8 мај 2024 година \(бр. 08-2163/1\)](#), усвоен од ДИК на 11 мај 2024 година.

Гордана Силјановска-Давкова (подржана од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ)	561.000	69.01
--	---------	-------

ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ¹²⁰

Вкупен број на запишани гласачи	1.815.350
<i>Број на гласачи во избирачките списоци во земјата</i>	1.716.664
<i>Број на гласачи во списокот на избирачи кои привремено престојуваат во странство</i>	96.010
<i>Вкупен број на пријавени гласачи за предвременно гласање</i>	14.064
Вкупен број на дадени гласови (одсив)	1.006.436 (55,44 отсто)
Број на важечки гласови	978.980
Број на неважечки гласови	27.451

Кандидат (согласно редоследот на гласачкото ливче)	Гласови	Процент	Мандати
Коалиција за европска иднина (коалиција предводена од СДСМ)	154.447	15.78	18
Коалиција „Твоја Македонија“ ВМРО-ДПМНЕ	436.407	44.58	58
Коалиција Храбро за Македонија (коалиција предводена од ГРОМ)	4.522	0.46	--
Коалиција „Европски фронт“ (коалиција предводена од ДУИ)	137.690	14.07	18
Политичка партија <i>Левица</i>	68.637	7.01	6
Коалиција ВРЕДИ	106.937	10.92	14
Движење ЗНАМ – За Наша Македонија	56.232	5,74	6
Единствена Македонија	1.688	0.17	--
Политичка партија Нова Алтернатива Скопје	3.515	0.36	--
Политичка партија АВАЈА	2.908	0.30	--
Европско граѓанско движење	241	0.02	--
Македонска Ера Трета – Македонски независни листи – Суверенисти	966	0.10	--
Твоја партија	1.794	0.18	--
Родина Македонија	1.099	0.11	--
Политичка партија <i>Десна</i>	535	0.05	--
Политичка партија Демократи	912	0.09	--
Работничка партија	450	0.05	--

¹²⁰

Врз основа на [Заклучокот за конечност на резултатите и распределбата на мандатите по изборна единица во Изборите за пратеници на Собранието на Република Северна Македонија, одржани на 8 мај 2024 година \(бр. 08-2677/1\)](#), усвоен од ДИК на 18 мај 2024 година, [Заклучок за објавување на конечните резултати и распределба на мандатите во Изборна единица бр. 5 во Изборите за пратеници во Собранието на Република Северна Македонија, одржани на 8 мај 2024 година, по завршувањето на процесот по поднесени приговори \(бр. 08-2677/2\)](#), усвоен од ДИК на 27 мај 2024 година, [Заклучок за објавување на конечните резултати и распределба на мандатите во Изборна единица бр. 6 во Изборите за пратеници во Собранието на Република Северна Македонија, одржани на 8 мај 2024 година, по завршувањето на процесот по поднесени приговори \(бр. 08-3081/1\)](#), усвоен од ДИК на 30 мај 2024 година и информации за [резултатите достапни на интернет страницата на ДИК](#).

АНЕКС II: СПИСОК НА НАБЉУДУВАЧИ ВО МЕЃУНАРОДНАТА МИСИЈА ЗА НАБЉУДУВАЊЕ НА ИЗБОРИ

Парламентарно собрание на ОБСЕ

Самхарадзе	Николоз	Специјален координатор	Грузија
Удебринк	Карина	Шеф на делегација	Шведска
Бушати	Хелидон	Пратеник	Албанија
Гоџери	Бојан	Персонал на делегација	Албанија
Ѓикнури	Дамјан	Пратеник	Албанија
Лети	Дорина	Персонал на делегација	Албанија
Валикај	Ермонела	Пратеник	Албанија
Гудл	Ернст	Пратеник	Австрија
Касегер	Аксел	Пратеник	Австрија
Шерак	Николаус	Пратеник	Австрија
Троч	Харалд	Пратеник	Австрија
Гротхеде	Селиа	Пратеник	Белгија
Киријаку		Пратеник	
Хацијани	Киријакос		Кипар
Меркл	Радек	Персонал на делегација	Република Чешка
Вацлавец	Ладислав	Пратеник	Република Чешка
Земан	Јарослав	Пратеник	Република Чешка
Валентин	Ким	Пратеник	Данска
Хопсу	Инка	Пратеник	Финска
Хуру	Петри	Пратеник	Финска
		Секретаријат на ПС на	
Колчанов	Стефани	ОБСЕ	Франција
Порти	Томас	Пратеник	Франција
Кауфман	Малте	Пратеник	Германија
Кеутер	Стефан	Пратеник	Германија
		Секретаријат на ПС на	
Кочи	Фреја	ОБСЕ	Германија
Мијатовиќ	Борис	Пратеник	Германија
Шрајдер	Кристијан	Пратеник	Германија
Антониу	Марија	Пратеник	Грција
Шампурис	Георгиос	Персонал на делегација	Грција
Караоглу	Теодор	Пратеник	Грција
Алфиери	Алесандро	Пратеник	Италија
Билоти	Ана	Пратеник	Италија
Онори	Федерика	Пратеник	Италија
Треза	Џузепе	Персонал на делегација	Италија
Баум	Жил	Пратеник	Луксембург
Бисениус	Мари-Пиа	Персонал на делегација	Луксембург
Етген	Фернанд	Пратеник	Луксембург
Хаген	Клод	Пратеник	Луксембург

Дитрих	Борис	Пратеник	Холандија
Вогелс	Хенрика (Ријан)	Пратеник	Холандија
Фагерас	Мона Лил	Пратеник	Норвешка
Мослет	Сив	Пратеник	Норвешка
Нес	Синове	Персонал на делегација	Норвешка
Биеречки	Гжегож	Пратеник	Полска
Јармучиевич	Тадеуш	Пратеник	Полска
Микитински	Марчин	Персонал на делегација	Полска
Паславска	Урсула	Пратеник	Полска
Грача Нунес	Луис	Пратеник	Португалија
Барна	Илие-Дан	Пратеник	Романија
Бојарскаја	Дарија	Секретаријат на ПС на ОБСЕ	Руска Федерација
Иванишчева	Анжелика	Секретаријат на ПС на ОБСЕ	Руска Федерација
Абдили	Шериф	Секретаријат на ПС на ОБСЕ	Србија
Крајчи	Марек	Пратеник	Словачка
Рало	Артеми Висент	Пратеник	Шпанија
Бегик	Денис	Пратеник	Шведска
Де Циутис	Симона	Персонал на делегација	Шведска
Демнер	Џонатан	Персонал на делегација	Шведска
Хана	Роберт	Пратеник	Шведска
Исаксон	Ларс	Пратеник	Шведска
Никола	Мари	Пратеник	Шведска
Нилсон	Улрик	Пратеник	Шведска
Роден	Џесика	Пратеник	Шведска
Содер	Бјорн	Пратеник	Шведска
Бајбатур	Мурат	Пратеник	Турција
Далкилич	Халис	Пратеник	Турција
Очтунч	Али	Пратеник	Турција
Учар	Камил	Персонал на делегација	Турција
Алексиеиев	Сергиј	Пратеник	Украина
Дубнов	Артем	Пратеник	Украина
Герашченко	Ирина	Пратеник	Украина
Хук	Рупа	Пратеник	Обединето Кралство
Милс	Никола	Пратеник	Обединето Кралство
Мкустион	Јана	Персонал на делегација	Соединети Американски Држави
Симрел	Шенон	Персонал на делегација	Соединети Американски Држави

Парламентарно собрание на Совет на Европа

Хер	Алфред	Шеф на делегација	Швајцарија
Геворгјан	Армен	Пратеник	Ерменија
Бухман	Кристијан	Пратеник	Австрија

Шенах	Стефан	Пратеник	Австрија
Бореновиќ	Бранислав	Пратеник	Босна и Херцеговина
Гану	Флоренс	Венецијанска комисија	Франција
Ролер-Кауфман	Карин	Секретаријат на ПССЕ	Франција
Танги	Лилиана	Пратеник	Франција
Јансен	Михаел	Венецијанска комисија	Германија
Стаматис	Георгиос	Пратеник	Грција
О 'Рајли	Јосиф	Пратеник	Ирска
Били	Симоне	Пратеник	Италија
Флоридиа	Аурора	Пратеник	Италија
Тургуналиев	Максат	Придружно лице	Киргистан
Саид	Крис	Пратеник	Малта
Бликра	Јоне	Пратеник	Норвешка
Либицки	Јан Филип	Пратеник	Полска
Неагу	Дениса	Пратеник	Романија
Торчаториу	Богдан	Секретаријат на ПССЕ	Романија
Санчез Гарсија	Хозе Марија	Пратеник	Шпанија
Арслан	Сибел	Пратеник	Швајцарија
Фридез	Пјер-Ален	Пратеник	Швајцарија
Акалин	Мехмет	Пратеник	Турција
Целенк Озен	Севилај	Пратеник	Турција

Европски парламент

Лопез Гил	Леополдо	Шеф на делегација	Шпанија
Хесе	Мартина	Советник за политика на ЕП	Белгија
Грејсер Ласиќ	Марина	Секретаријат на ЕП	Хрватска
Дуо	Армелија	Секретаријат на ЕП	Франција
Берг	Ларс Патрик	Европратеник	Германија
Касталдо	Фабио Масимо	Европратеник	Италија
Луиза	Рафаеле	Секретаријат на ЕП	Италија
Ормел	Хенк Јан	Европратеник	Холандија
Ван Дер Верф	Хуго Паул	Советник за политика на ЕП	Холандија
Билчик	Владимир	Европратеник	Словачка
Нарт	Хавиер	Европратеник	Шпанија

Краткорочни набљудувачи на МНИ на ОДИХР

Бушати	Артур	Албанија
Сиси	Арбен	Албанија
Асхабер	Манфред	Австрија
Буачем	Бенцамин	Австрија
Дошек	Флоријан	Австрија
Грислер	Кристина Ева	Австрија
Хагшпил	Херман	Австрија
Тоглхофер	Терезија	Австрија

Елебуд	Адриен	Белгија
Саелман	Хелена	Белгија
Тирион	Џереми	Белгија
Ван де Каутер	Ан	Белгија
Врањес	Александар	Босна и Херцеговина
Зубоња	Маријана	Босна и Херцеговина
Ахуја	Харприт	Канада
Банки-Демут	Андреа	Канада
Хоџсон	Барбара	Канада
Кравец	Николас	Канада
Педнеаулт	Максим	Канада
Цао	Џонатан	Канада
Витакер	Катерина	Канада
Ѓевоиќ	Матко	Хрватска
Гајд	Ленка	Република Чешка
Мед	Франтишек	Република Чешка
Миткова	Вероника	Република Чешка
Фам	Бич Нгоц	Република Чешка
Дергам	Адријана	Република Чешка
Каждова	Моника	Република Чешка
Немец	Јиржи	Република Чешка
Шмиедова	Петра	Република Чешка
Бенг	Хане	Данска
Холце	GERT	Данска
Киро	Ојвинд	Данска
Лаурицен	Пул	Данска
Линд	Кирстен	Данска
Моесби	Оле	Данска
Петерсен	Ингегерд	Данска
Равн	Питер	Данска
Шмит	Јан	Данска
Маспанов	Марџ	Естонија
Сиплан	Андрес	Естонија
Дорџи	Илона	Финска
Коисти	Тимо	Финска
Оксанен	Тату	Финска
Сико	Јане	Финска
Весалаинен	Марија	Финска
Ауберт	Беатрис	Франција
Контамин	Бенедикте	Франција
Контенсу	Клеменс	Франција
Дардант	Филип	Франција
де Лефе	Мари	Франција
Делумо	Паскал	Франција
Хуанет	Марион	Франција
Палахуан	Емилија	Франција

Пелерин	Реми	Франција
Пико	Кристоф	Франција
Серафини	Клаудио	Франција
Васкез	Матијас	Франција
Јаклаф-Лалеманд	Надја	Франција
Бобохидзе	Елена	Грузија
Кинкладзе	Татјана	Грузија
Алк	Сабине	Германија
Ашмонеит	Валтер	Германија
Бартелс	Давид	Германија
Бес	Хенинг	Германија
Блос	Ласија	Германија
Боце	Изабела	Германија
Марка	Џудит	Германија
Бронкал	Даниел	Германија
Бруесер	Едгар	Германија
Бутнер	Инго	Германија
Булмаер	Давид	Германија
Бурудшију	Константин	Германија
Бутер	Мариус	Германија
Ерен	Уте	Германија
Фронд	Ханс	Германија
Гала	Рандолф	Германија
Хаутер	Марио	Германија
Херкенхоф	Марија	Германија
Хуескес	Катрин	Германија
Јунг	Фабијан	Германија
Клефел	Рајнер	Германија
Колмаер	Питер	Германија
Креч	Брицит	Германија
Кунерт	Андреас	Германија
Лингентал	Дитрих	Германија
Лох	Александар	Германија
Маивег	Андреа	Германија
Менц	Беатрис	Германија
Неундорф	Улрике	Германија
Нејмајер	Сузана	Германија
Нупнау	Бен	Германија
Пјсаренко	Ана	Германија
Родер	Марк	Германија
Розендал	Хајнрих	Германија
Румф	Матијас	Германија
Шомакер	Катрин	Германија
Шулце	Клаудија	Германија
Шустер	Мартин	Германија
Тиец	Сара	Германија

Веит	Кристоф	Германија
Вебер	Едит	Германија
Цвајг	Ричард	Германија
Фишер	Фишер	Германија
Дијагума	Марија	Грција
Гацарас	Василиос	Грција
Канакидис	Димитриос	Грција
Канелопулу	Марија	Грција
Колцида	Ламприни	Грција
Петропулос	Елефтериос	Грција
Псијахас	Димитриос	Грција
Јаниас	Николас	Грција
Бар	Габор	Унгарија
Бактаи	Ерик	Унгарија
Габриел	Ѓозо	Унгарија
Свеинсон	Гунар	Исланд
Бојд	Деидре	Ирска
Клеј	Иан	Ирска
Коакли	Џон Пол	Ирска
Донели	Патриција	Ирска
Гогарти	Брендон	Ирска
Гранц	Михаел	Ирска
Грин	Сара	Ирска
Киернан	Марија	Ирска
Бартоломучи	Марија	Италија
Бенвенути	Лоренцо	Италија
Морини	Мара	Италија
Тардиоли	Рената	Италија
Сакагиу	Владимир	Молдавија
Миловиќ	Бошко	Црна Гора
Вуковиќ-Симоновиќ	Босилка	Црна Гора
Бош	Роберт	Холандија
Касперс	Корнелис	Холандија
Двингер	Сабине	Холандија
Хеле	Ивоне	Холандија
Лунд	Торил	Норвешка
Салвесен	Елизабет	Норвешка
Сеим	Ојвинд	Норвешка
Свартефос	Пер	Норвешка
Квитерио	Гонзало	Португалија
Рего Енриќес	Педро	Португалија
Балан	Луминта	Романија
Николае	Џорџета-Офелија	Романија
Поповиќи	Александру	Романија
Борјаниќ	Милица	Србија
Станковиќ	Сања	Србија

Горјуп Крапше	Бенцамин	Словенија
Чалко Миранда	Карлос	Шпанија
Фонтенла Пита-Бамонде	Алберто	Шпанија
Гонзалес Малдонадо	Ракел	Шпанија
Лопез де Харо Лопез	Марија	Шпанија
Ниевергелт	Рафаел	Шпанија
Родригез Диаз	Патриција	Шпанија
Торес-Лакаса	Хозе-Антонио	Шпанија
Екерблом	Катрине	Шведска
Бергкнут	Кнут	Шведска
Фењан	Тамара	Шведска
Гланс	Стиг	Шведска
Хагрен	Аке	Шведска
Хамарскјолд	Ерик	Шведска
Карлсон	Томи	Шведска
Линдблад	Линда	Шведска
Лундквист	Бјорн	Шведска
Магнусон Бур	Стина	Шведска
Нареског	Ханс	Шведска
Најман	Пер-Олов	Шведска
Персон	Ерик	Шведска
Петри	Лиза	Шведска
Прадес Барсело	Максимо Хуан	Шведска
Стенвал	Ана	Шведска
Строје Вилкенс	Заки Маделеине	Шведска
Сундберг	Инга	Шведска
Талберг	Бо	Шведска
Толемарк	Ларс	Шведска
Валберг	Питер	Шведска
Вандлер	Ерик	Шведска
Шапуис Јенсен	Ферли	Швајцарија
Командини	Фабрицио	Швајцарија
Естерман	Јохана	Швајцарија
Мишел	Матијас	Швајцарија
Портман	Ханс-Питер	Швајцарија
Зиглер	Стефан	Швајцарија
Цимбалиук	Евгениј	Украина
Адетона	Адебајо	Обединето Кралство
Батерсби	Ана	Обединето Кралство
Кампион	Сонали	Обединето Кралство
Конгреве	Матеј	Обединето Кралство
Етим-Горст	Тереза	Обединето Кралство
Голдсмит	Наоми	Обединето Кралство
Грејдер	Алис	Обединето Кралство
Нуминем	Антони	Обединето Кралство
Пеглер	Марк	Обединето Кралство

Сејер	Џејмс	Обединето Кралство
Скот	Герард	Обединето Кралство
Тили	Марк	Обединето Кралство
Усмани Мартинез	Сораја	Обединето Кралство
Верје	Али	Обединето Кралство
Вине	Џанет	Обединето Кралство
Акоивала	Џала	Соединети Американски Држави
Алварадо	Хозе	Соединети Американски Држави
Амадор	Хорхе	Соединети Американски Држави
Бајли-Дејстар	Џејкоб	Соединети Американски Држави
Бану	Богдан	Соединети Американски Држави
Бартос	Омар	Соединети Американски Држави
Бек	Кристофер	Соединети Американски Држави
Блекбурн	Елизабет	Соединети Американски Држави
Бросарт	Џозеф	Соединети Американски Држави
Буц	Џенифер	Соединети Американски Држави
Купер	Дон	Соединети Американски Држави
Купер	Сузан	Соединети Американски Држави
Крафорд	Хенри	Соединети Американски Држави
Доровиќ	Асим	Соединети Американски Држави
Елевсизов	Ајеша	Соединети Американски Држави
Фарли	Стивен	Соединети Американски Држави
Фунчеон	Глорија	Соединети Американски Држави
Галт	Сара	Соединети Американски Држави
Жилет	Конор	Соединети Американски Држави
Грахам	Ребека	Соединети Американски Држави
Хана	Џулиет	Соединети Американски Држави
Хокинс	Давид	Соединети Американски Држави
Хени	Лаура	Соединети Американски Држави
Џејкобс	Рејчел	Соединети Американски Држави
Јар	Николас	Соединети Американски Држави
Калинич	Гејл	Соединети Американски Држави
Кравет	Роналд	Соединети Американски Држави
Мартин	Сара	Соединети Американски Држави
Мајер	Александар	Соединети Американски Држави
Меккормак	Меган	Соединети Американски Држави
Мичел	Кристина	Соединети Американски Држави
Мичел	Џон	Соединети Американски Држави
Моран	Стивен	Соединети Американски Држави
Морисон	Марк	Соединети Американски Држави
Нејдел	Брук	Соединети Американски Држави
Неш	Џесика	Соединети Американски Држави
Паркисон	Кети	Соединети Американски Држави
Перл	Маргарет	Соединети Американски Држави
Пирс	Вилијам	Соединети Американски Држави
Пинкард	Октавиус	Соединети Американски Држави

Појман	Рут	Соединети Американски Држави
Ричардс	Жаклин	Соединети Американски Држави
Шајн	Дебора	Соединети Американски Држави
Скот	Викторија	Соединети Американски Држави
Шапиро	Стивен	Соединети Американски Држави
Шилдхаус	Ричард	Соединети Американски Држави
Смели	Џордан	Соединети Американски Држави
Соури	Џени	Соединети Американски Држави
Стерн	Кара	Соединети Американски Држави
Валдиосера	Рене	Соединети Американски Држави
Ван Валкенбург	Џек	Соединети Американски Држави
Вилалба	Лаура	Соединети Американски Држави
Ватхен	Хенри	Соединети Американски Држави
Ваксман	Шерон	Соединети Американски Држави
Вајнер	Лорен	Соединети Американски Држави
Вестфал	Томас	Соединети Американски Држави
Вилке	Сидне	Соединети Американски Држави
Винтер	Џон	Соединети Американски Држави

Долгорочни набљудувачи на МНИ на ОДИХР

Кори	Илир	Албанија
Зимбург	Бернхард	Австрија
Палмер	Куртис	Канада
Немец	Јан	Република Чешка
Тау Кнудсен	Ерик	Данска
Хајнонен	Мати	Финска
Охајон	Сабине	Франција
Амисулашвили	Валери	Грузија
Вагнер	Ребека	Германија
Јоану	Елени	Грција
Арнадотир	Кристин	Исланд
О Се	Брендан	Ирска
Ареси	Лукреција	Италија
Бјелиќ	Маја	Црна Гора
Де Вриес	Јерун	Холандија
Бенцаминсен	Ган	Норвешка
Хулт	Јонас	Шведска
Гисин	Мишел	Швајцарија
Раид	Кирон	Обединето Кралство
Слегерс	Џејк	Соединети Американски Држави

Главен тим на МНИ на ОДИХР

Стирк	Џулијан	Шеф на мисијата Канада
Папикјан	Ана	Ерменија

Чалиадински	Аликсандр	Белорусија
Коваљова	Елена	Белорусија
Машкова	Марчела	Република Чешка
Тител	Силке	Германија
Наги	Марсел	Унгарија
Марон	Питер	Ирска
Арчидиаконо	Ноеми	Италија
Бадер	Макс	Холандија
Теуле	Лауренс	Холандија
Грујиќ	Радивоје	Србија
Станојев	Ивана	Србија
Рот	Андреас	Шведска
Јуракулов	Фарук	Тадикистан
Бауерс	Кајл	Соединети Американски Држави

ЗА ОДИХР

Канцеларијата за демократски институции и човекови права (ОДИХР) е главната институција на ОБСЕ која им помага на земјите членки „да обезбедат целосно почитување на човековите права и основните слободи, да го почитуваат владеењето на правото, да ги промовираат начелата на демократија и (...) да ги градат, зајакнуваат и штитат демократските институции, како и да промовираат толеранција во целото општество“ (Документ од Самитот во Хелсинки од 1992 година). Ова се нарекува човекова димензија на ОБСЕ.

ОДИХР, со седиште во Варшава (Полска) е основана како Канцеларија за слободни избори на Самитот во Париз во 1990 година, а започна со работа во мај 1991 година. По една година, името на Канцеларијата беше сменето за да го одразува проширениот мандат кој ги вклучува човековите права и демократизацијата. Денес има над 150 вработени лица.

ОДИХР е водечка агенција во Европа во областа на **набљудување на избори**. Секоја година, таа координира и организира распоредување на илјадници набљудувачи кои вршат проценка дали изборите во регионот на ОБСЕ се спроведуваат во согласност со заложбите на ОБСЕ, другите меѓународни обврски и стандарди за демократски избори и со националното законодавство. Нејзината единствена методологија обезбедува детален увид во целиот изборен процес. Преку проекти за поддршка, ОДИХР им помага на земјите членки да ја подобрат својата изборна рамка.

Активностите за **демократизација** вклучуваат: владеење на правото, законодавна поддршка, демократско управување, миграција и слобода на движење и родова еднаквост. ОДИХР спроведува бројни наменски програми за помош на годишно ниво, со цел развивање демократски структури.

ОДИХР исто така им помага на земјите членки во исполнувањето на обврските за промовирање и заштита на **човековите права и основните слободи** во согласност со заложбите на човековата димензија на ОБСЕ. Ова се остварува преку работа со најразлични партнери за поттикнување соработка, градење капацитети и обезбедување експертиза за тематски области, вклучително и за човековите права во борбата против тероризмот, унапредување на заштитата на човековите права на жртвите на трговија со луѓе, едукација и обука за човекови права, следење на човековите права и известување, како и човековите права на жените и безбедноста.

На полето на **толеранцијата и недискриминацијата**, ОДИХР им обезбедува поддршка на земјите членки во зајакнувањето на нивниот одговор кон злосторствата од омраза и инцидентите на расизам, ксенофобија, антисемитизам и други форми на нетолеранција. Активностите на ОДИХР поврзани со толеранцијата и недискриминацијата се насочени кон следниве области: законодавство; обука за спроведување на законот; следење, известување и постапување по злосторства и инциденти мотивирани од омраза; како и едукативни активности за промовирање на толеранција, почит и заемно разбирање.

ОДИХР ги советува земјите членки за нивните јавни политики за **Ромите и Синтите**. Промовира градење на капацитети и поврзување на заедниците на Ромите и Синтите и охрабрува учество на претставниците на Ромите и Синтите во органите за креирање на јавните политики.

Сите активности на ОДИХР се спроведуваат во тесна координација и соработка со земјите членки на ОБСЕ, институциите и теренските операции на ОБСЕ, како и со други меѓународни организации.

Повеќе информации се достапни на интернет страницата на ОДИХР (<http://www.osce.org/odihr>)